

UNIVERZITA KARLOVA
Fakulta tělesné výchovy a sportu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2019

Ondřej Nečeda

UNIVERZITA KARLOVA
Fakulta tělesné výchovy a sportu

Vývoj a současný stav civilní ochrany na území ČR

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Ing. Miloš Fiala, Ph.D.

Vypracoval:

Ondřej Nečeda

Praha, duben 2019

Prohlašuji, že jsem závěrečnou bakalářskou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, dne

podpis

Evidenční list

Souhlasím se zapůjčením své bakalářské práce ke studijním účelům. Uživatel svým podpisem stvrzuje, že tuto bakalářskou práci použil ke studiu a prohlašuje, že ji uvede mezi použitými prameny.

Jméno a příjmení:

Fakulta / katedra:

Datum vypůjčení:

Podpis:

Děkuji mnohokrát vedoucímu práce Mgr. Ing. Miloši Fialovi, Ph. D. a panu Mgr. Ing. Viláškovi za jejich připomínky, cenné rady a konzultace během psaní bakalářské práce. Také bych chtěl poděkovat své rodině, přítelkyni za podporu a trpělivost.

Abstrakt

- Název:** Vývoj a současný stav civilní ochrany na území ČR
- Cíle:** Cílem práce je popsat historii civilní ochrany (obran) a současný stav civilní ochrany obyvatelstva na našem území.
- Metody:** V této práci je použita metoda sběru dat, informací a údajů z dostupné literatury, elektronických a informačních zdrojů.
- Výsledky:** Výsledkem práce je popis historie a současného stavu civilní ochrany obyvatelstva na našem území.
- Klíčová slova:** Vývoj, stav, ochrana, nebezpečí

Abstract

- Title:** Development and current state of civil protection in the Czech Republic
- Objectives:** Objectives of the thesis is to describe the history of civil protection (defense) and the current state of civil protection in our country.
- Methods:** In this work is used the method of data collection, information and data from available literature, electronic and information sources.
- Results:** The result of the work is a description of the history and current state of civil protection of the population in our country.
- Keywords:** Development, state, protection, hazards

Obsah

1. ÚVOD.....	10
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	11
2.1 Integrovaný záchranný systém.....	11
2.1.1 Základní složky IZS.....	11
2.1.2 Ostatní složky IZS	16
2.2 Legislativa Civilní ochrany	17
2.2.1 Současný stav legislativy	17
2.2.2 Historie legislativy	20
2.2.3 Ženevské úmluvy	30
3. CÍLE, ÚKOLY A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	34
3.1 Cíle	34
3.2 Úkoly.....	34
3.3 Metody	34
4. HISTORIE CIVILNÍ OCHRANY NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY.....	36
4.1 Civilní protiletectká ochrana v období 1935 – 1938.....	36
4.2 Civilní ochrana v období 1945 – 1948.....	42
4.3 Civilní ochrana v období 1948 – 1951.....	43
4.4 Civilní obrana v období 1951 – 1957.....	46
4.5 Civilní obrana v období 1958 - 1975	54
4.6 Civilní obrana v období 1976 – 1989.....	62
4.7 Civilní obrana Československé federativní republiky	75
5. SOUČASNÝ STAV CIVILNÍ OCHRANY	78
6. ZÁVĚR.....	94
7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	96
7.1 Bibliografické citace	96
7.2 Legislativa	96
7.3 Internetové zdroje.....	98
7.4 Diplomové a jiné závěrečné práce	99
8. OBRÁZKY	100

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

CO	Civilní ochrana (obrana)
CPO	Civilní protiletecká (protichemická) ochrana
ČR	Česká republika
ČSLA	Československá lidová armáda
FMNO	Federální ministerstvo národní obrany
HZS ČR	Hasičský záchranný sbor České republiky
HZS	Hasičský záchranný sbor
CHL	Chemická laboratoř
IPCHO	Individuální protichemická ochrana
IZS	Integrovaný záchranný systém
JPO	Jednotky požární ochrany
JPO	Jednotky požární ochrany
MU	Mimořádná událost
PČR	Policie České republiky
POCO	Příprava občanů k civilní obraně
PS	Pohraniční stáž
PZZS	Poskytovatelé zdravotnické záchranné služby
ROS	Rada obrany státu
SAZ	Skupina analytického zjišťování
SDH	Sbor dobrovolných hasičů
VS	Vnitřní stráž
ZZS	Zdravotní záchranná služba

1. ÚVOD

Civilní ochrana vznikla v reakci na změny ve vojenství a tempu rozšiřování nových bojových prostředků. Nejdynamičtějším vývojem prošlo vojenské letectví, a tak vyvstala potřeba ochránit a připravit obyvatelstvo na ničivé útoky. Proto začínaly koncem dvacátých let dvacátého století vznikat některé zcela nové branné organizace a spolky. Úkolem těchto organizací a spolků bylo zřizovat civilní ochranu obyvatelstva nejen proti leteckým útokům, ale i proti chemickým útokům.

V dnešní době má civilní ochranu (ochranu obyvatelstva) ve své působnosti Ministerstvo vnitra České republiky.

Popsání historie civilní ochrany a současného stavu civilní ochrany obyvatelstva na našem území je hlavním cílem této bakalářské práce.

Úvodní část (teoretická východiska) bakalářské práce se zabývá charakteristikou integrovaného záchranného systému spolu s rozdělením jeho složek na základní a ostatní. Dále se zabývá současnou a historickou legislativou civilní ochrany.

Další část bakalářské práce obsahuje historické etapy civilní protiletecké ochrany před druhou světovou válkou, civilní ochranou po válce, civilní obranou socialistického Československa, civilní obranou Československé federativní republiky. Bakalářská práce je také zaměřena na vývoj a současný stav ochrany obyvatelstva (civilní ochrany) České republiky.

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

2.1 Integrovaný záchranný systém

V roce 2000 byla přijata řada zákonů, které více či méně řešily problematiku jak mimořádných událostí, tak krizových situací. Počátečním zákonem pro řešení mimořádných událostí je **zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů.** (Vilášek, Fus, 2012, str. 110)

Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů v platném znění definuje nové základní pojmy a především stanoví složky integrovaného záchranného systému a jejich působnost, stanoví působnost a pravomoc státních orgánů a orgánů samosprávy, práva a povinnosti právnických a fyzických osob při přípravě na mimořádné události, při záchranných a likvidačních pracích a při ochraně obyvatelstva před a po dobu vyhlášení krizových stavů (stav nebezpečí, nouzový stav, stav ohrožení státu a válečný stav). (Vilášek, Fiala a Vondrášek, 2014, str. 11)

„Integrovaný záchranný systém je koordinovaný postup jeho složek při přípravě na mimořádné události a při provádění záchranných a likvidačních prací.“ (Zákon č. 239/2000 Sb., 2010, § 4) „Integrovaný záchranný systém se použije v přípravě na vznik mimořádné události a při potřebě provádět současně záchranné a likvidační práce dvěma anebo více složkami integrovaného záchranného systému.“ (Zákon č. 239/2000 Sb., 2010, § 3)

IZS je právně vymezený, otevřený systém koordinace a spolupráce zákonem o IZS stanovených základních a ostatních složek, předurčený k likvidaci každodenních událostí, přírodních a antropogenních katastrof. (Fiala, Vilášek, 2010, str. 109)

2.1.1 Základní složky IZS

Tyto složky jsou schopny a povinny na základě mimořádných předpisů rychle a nepřetržitě zasahovat na celém území státu. (Vilášek, Fiala a Vondrášek, 2014, str. 13)

Mezi základní složky IZS patří (Vilášek, Fiala a Vondrášek, 2014, str. 12-13):

1. Hasičský záchranný sbor České republiky (HZS ČR),

2. jednotky požární ochrany zařazené do plošného pokrytí kraje jednotkami požární ochrany,
3. poskytovatelé zdravotnické záchranné služby (PZZS) a
4. Policie České republiky.

Hasičský záchranný sbor České republiky (HZS ČR)

HZS ČR byl zřízen na základě zákona č. 238/2000 Sb., o Hasičském záchranném sboru České republiky a o změně některých zákonů. Posláním je chránit životy a zdraví obyvatel a majetek před požáry a poskytovat účinnou pomoc při mimořádných událostech. (Fiala, Vilášek, 2010, str. 115)

Dne 1. 1. 2016 nabyl účinnosti nový zákon č. 320/2015 Sb., o Hasičském záchranném sboru České republiky a o změně některých zákonů.

HZS ČR v nynější době hraje stěžejní roli v přípravách státu na mimořádné události a krizové situace, ať už se jedná o hrozby terorismu, průmyslových havárií nebo živelních katastrof. Hasiči mají také rozhodující podíl na provádění záchranných a likvidačních prací při mimořádných událostech. Hasičský záchranný sbor České republiky je hlavním koordinátorem a jakousi páteří integrovaného záchranného systému, který v případě krize spojuje všechny záchranné složky. (Vilášek, Fiala a Vondrášek, 2014, str. 25)

Jednotky požární ochrany zařazené do plošného pokrytí kraje jednotkami požární ochrany

V České republice jsou to dobrovolné hasičské sbory, které jsou součástí integrovaného záchranného systému. „Systém jednotek požární ochrany (JPO) je vybudován jako represivní i preventivní nástroj proti požárům, živelním pohromám a jiným mimořádným událostem (MU).“ (Zákon České národní rady č. 133/1985 Sb., o požární ochraně ze dne 17. prosince 1985)

Úkolem jednotek požární ochrany je likvidace požáru, jejich úkolem už však není učinění veškerých opatření vedoucích k likvidaci živelních pohrom a jiných mimořádných událostí, ale pouze opatření nutná k odstranění bezprostřední hrozby

ohrožení života, zdraví, majetku a životního prostředí. (Vilášek, Fiala a Vondrášek, 2014, str. 34-35)

Poskytovatelé zdravotnické záchranné služby

Poskytovatelé zdravotnické záchranné služby jsou zřízeny na základě zákona č. 374/2011 Sb., o zdravotnické záchranné službě. Tento zákon upravuje podmínky pro poskytování zdravotnické záchranné služby, práva a povinnosti poskytovatele zdravotnické záchranné služby. (Vilášek, Fiala a Vondrášek, 2014, str. 61)

„Zdravotnická záchranná služba je zdravotní službou, v jejímž rámci je na základě tísňové výzvy, není – li dále stanoveno jinak, poskytována zejména přednemocniční neodkladná péče osobám se závažným postižením zdraví nebo v přímém ohrožení života.“ (Zákon č. 374/2011 Sb., 2011, §1)

Poslání zdravotnické záchranné služby je umožnit odbornou naléhavou přednemocniční péči. Ta začíná od okamžiku přijetí tísňové výzvy do doby, než předá postiženého do nemocniční péče lékařům. K tomuto účelu je v České republice zformována síť zařízení a pracovišť zdravotnické záchranné služby, jejichž výkonnými prvky jsou výjezdové skupiny s dislokací svých výjezdových stanovišť. Ze zákona je stanoven dojezdový čas z místa základny na místo zásahu do 20 minut. Základním principem je provést maximum neodkladných lékařských výkonů v místě nehody a před hospitalizací. (Vilášek, Fiala a Vondrášek, 2014, str. 73)

Zdravotnická záchranná služba je tvořena čtrnácti územními středisky ZZS s právní subjektivitou, pokrývající území všech krajů a hlavního města Prahy. Zřizovatelé zdravotnických záchranných středisek jsou jednotlivé kraje a hlavní město Praha. (Vilášek, Fiala a Vondrášek, 2014, str. 73)

Organizace zdravotnické záchranné služby tvoří (Zákon č. 374/2011 Sb., 2011, §9 - § 16):

1. Ředitelství

Ředitelství je centrálním řídicím a koordinačním pracovištěm pro poskytování zdravotnické záchranné služby a musí být umístěno v sídle poskytovatele zdravotnické záchranné služby. Zajišťuje zejména činnosti ekonomického, organizačního a technického charakteru.

2. Zdravotnické operační středisko

Zdravotnické operační středisko je centrálním pracovištěm operačního řízení, které kvalitně zajišťuje vyřízení tísňové výzvy v nepřetržitém režimu. Součástí je také pomocné operační středisko, které je zdravotnickému operačnímu středisku podřízeno.

3. Výjezdové základny spolu s výjezdovými skupinami

Výjezdová základna je pracoviště, odkud je zpravidla vysílána výjezdová skupina na pokyn operátora zdravotnického operačního střediska nebo pomocného operačního střediska.

Podle složení a povahy činnosti můžeme výjezdové skupiny dělit na výjezdové skupiny rychlé lékařské pomoci (členem je lékař) a výjezdové skupiny rychlé zdravotnické pomoci (členy jsou zdravotničtí záchranáři). Podle toho, jaké dopravní prostředky využívají ke své činnosti, se výjezdové skupiny člení na pozemní, letecké a vodní.

4. Pracoviště krizové připravenosti

Pracoviště krizové připravenosti zpracovává návrh traumatologického plánu a návrh jeho změny.

Policie České republiky

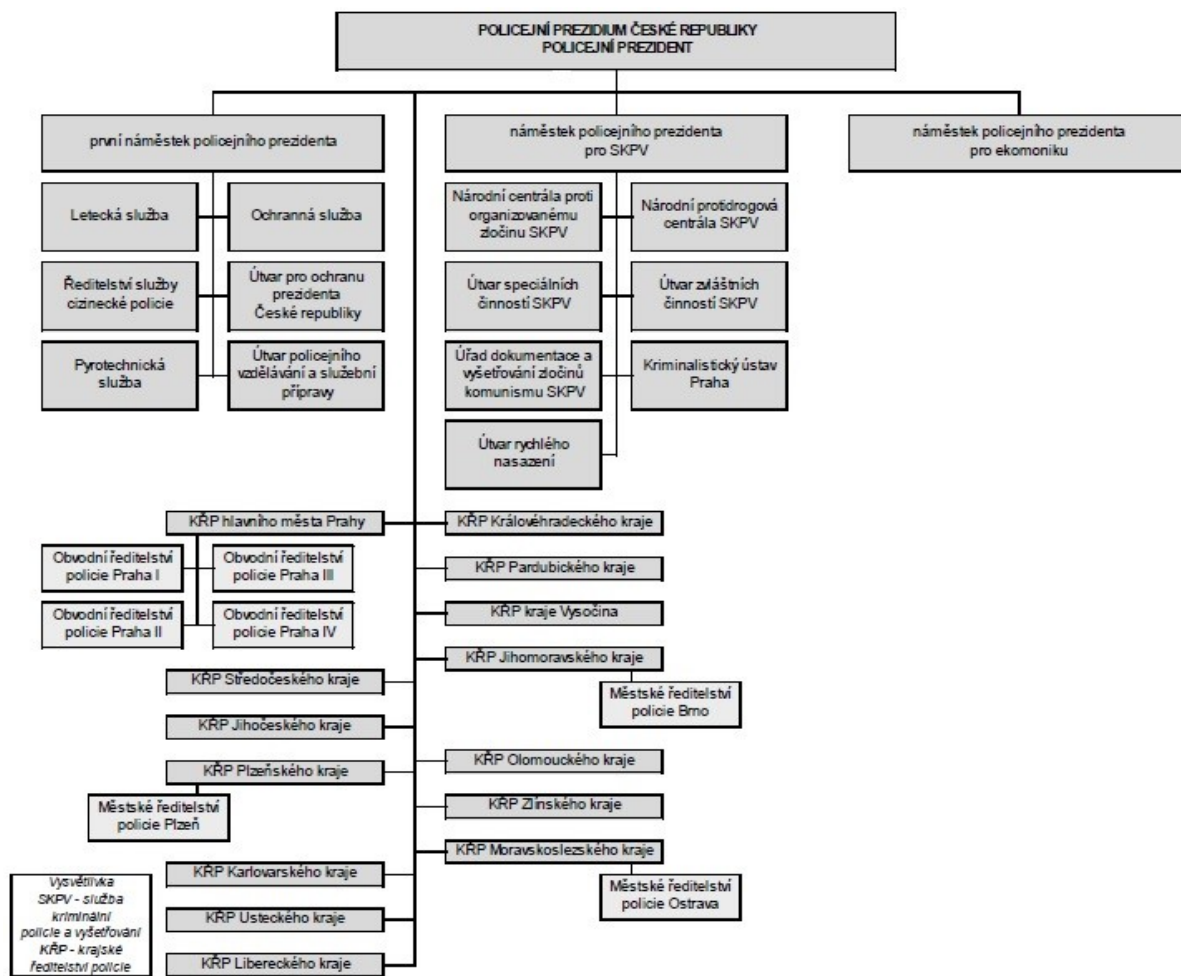
Dne 21. června 1991 schválila Česká národní rada zákon č. 283/1991 Sb., o Policii české republiky, a na jeho podkladě vznikla dnem 15. července 1991 Policie České republiky. Policie vznikla z dosavadních českých složek Sboru národní bezpečnosti (SNB) a stala se všeobecným bezpečnostním sborem ČR. (Vilášek, Fiala a Vondrášek, 2014, str. 47)

Zákon č. 283/1991 Sb., české národní rady o Policii České republiky byl zrušen dne 01. 01. 2009 a nahrazen zákonem č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

„Policie slouží veřejnosti. Jejím úkolem je chránit bezpečnost osob a majetku a veřejný pořádek, předcházet trestné činnosti, plnit úkoly podle trestního řádu a další úkoly na úseku vnitřního pořádku a bezpečnosti svěřené jí zákony, přímo použitelnými předpisy Evropských společenství nebo mezinárodními smlouvami, které jsou součástí právního řádu („dále jen mezinárodní smlouva“).“ (Zákon č. 273/2008 Sb., 2008, §2)

V resortu ministerstva vnitra je Policie České republiky centrálně řízená organizace. PČR má od 1. ledna 2010 čtrnáct krajských ředitelství pro každý samosprávný kraj a hlavní město Prahu a PČR zřizuje také 77 územních odborů. (Vilášek, Fiala a Vondrášek, 2014, str. 48)

Obrázek č. 1 – Organizační schéma Policie České republiky

Zdroj: (Policejní prezidium České republiky)

Policii České republiky tvoří tyto útvary (Zákon č. 273/2008 Sb., 2008, §6 - § 8):

1. Policejní prezidium České republiky

V čele je policejní prezident. Policejní prezidium řídí činnost policie.

2. Útvary policie s celostátní působností

Útvary policie s celostátní působností zřizuje na návrh policejního prezidenta ministr vnitra.

3. Krajská ředitelství policie (13 + hlavní město Praha)

V jeho čele stojí krajský ředitel, který je zároveň vedoucím organizační složky státu.

4. Útvary zřízené v rámci krajského ředitelství.

Útvary zřízené v rámci krajského ředitelství jsou jeho vnitřními organizačními jednotkami.

2.1.2 Ostatní složky IZS

Mezi ostatní složky IZS patří (Vilášek, Fiala a Vondrášek, 2014, str. 79):

1. vyčleněné síly a prostředky ozbrojených sil,
2. ostatní ozbrojené bezpečnostní sbory,
3. ostatní záchranné sbory,
4. orgány ochrany veřejného zdraví,
5. havarijní, pohotovostní, odborné a jiné služby,
6. zařízení civilní ochrany,
7. neziskové organizace a sdružení občanů, která lze využít k záchranným a likvidačním pracím.

Ostatní složky IZS poskytují při záchranných a likvidačních pracích pomoc na vyžádání. Poplachový plán IZS obsahuje poskytování plánované pomoci na vyžádání. Plánovanou pomoc na vyžádání jsou povinny poskytovat (Vilášek, Fiala a Vondrášek, 2014, str. 79):

1. ministerstva, územní správní úřady, orgány krajů a obcí v mezích své působnosti,
2. právnické a fyzické osoby, které jsou vlastníkem nebo uživatelem stavby civilní ochrany nebo stavby dotčené požadavky civilní ochrany,
3. poskytovatelé akutní lékařské péče, kteří mají zřízen urgentní příjem,
4. ostatní složky IZS a
5. ostatní osoby, které se k tomu smluvně zavázaly.

Ostatní složky IZS jsou povolány k záchranným a likvidačním pracím podle druhu mimořádné události na základě jejich oprávnění k takovéto činnosti, které je dáno právními předpisy. Ostatní složky se zařazují do IZS na stupni kraj, kde je do

poplachového plánu kraje zařadí příslušný hasičský záchranný sbor kraje podle zákona o IZS. (Vilášek, Fiala a Vondrášek, 2014, str. 79)

2.2 Legislativa Civilní ochrany

2.2.1 Současný stav legislativy

Právní předpisy v oblasti civilní ochrany obyvatelstva vymezují základní informace pro přípravu na mimořádné události, při záchranných a likvidačních pracích a před a po vyhlášení krizových stavů. Dále vymezují pravomoc státních orgánů a působnost orgánů územních samosprávných celků včetně povinností právnických osob při přípravě na vznik mimořádných událostí. Mají podobu zákonů, nařízení vlády a vyhlášek ministerstev. (URL₁)

Základními právními předpisy jsou:

Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů

Vymezuje integrovaný záchranný systém (dále jen „IZS“), stanoví složky IZS a jejich působnost a pravomoc státních orgánů a orgánů územních samosprávních celků, práva a povinnosti právnických a fyzických osob při přípravě na mimořádné události a při záchranných a likvidačních pracích a při ochraně obyvatelstva před a po dobu vyhlášení stavu nebezpečí, nouzového stavu, stavu ohrožení státu a válečného stavu (dále jen „krizové stavy“). Definuje pojem ochrana obyvatelstva jako plnění úkolů civilní ochrany, zejména varování, evakuace, ukrytí a nouzové přežití obyvatelstva a další opatření k zabezpečení ochrany jeho života, zdraví a majetku. (URL₁)

Podle ustanovení § 2 písm. e) zákona o IZS se ochranou obyvatelstva rozumí plnění úkolů civilní ochrany, zejména:

- varování,
- evakuace,
- ukrytí (kolektivní ochrana obyvatelstva),
- nouzové přežití obyvatelstva,

a další opatření k zabezpečení ochrany jeho života, zdraví a majetku (např. individuální ochrana obyvatelstva). (URL₂)

Úkoly civilní ochrany jsou obsaženy v čl. 61 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I), přijatého v Ženevě dne 8. června 1977. Česká republika přijala tento dodatkový protokol do svého právního řádu sdělením Federálního ministerstva zahraničních věcí **Sdělení č. 168/1991 Sb.** (URL₂)

Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon)

Stanoví působnost a pravomoc státních orgánů a orgánů územních samosprávných celků a práva a povinnosti právnických a fyzických osob při přípravě na krizové situace, které nesouvisejí se zajišťováním obrany České republiky před vnějším napadením, a při jejich řešení a při ochraně kritické infrastruktury a odpovědnost za porušení těchto povinností. (URL₁)

Zákon č. 320/2015 Sb., o Hasičském záchranném sboru České republiky a o změně některých zákonů

Hasičský záchranný sbor České republiky je jednotný bezpečnostní sbor, jehož základním úkolem je chránit životy a zdraví obyvatel, životní prostředí, zvířata a majetek před požáry a jinými mimořádnými událostmi a krizovými situacemi. (Zákon č. 320/2015 Sb.)

Hasičský záchranný sbor se podílí na zajišťování bezpečnosti České republiky plněním a organizováním úkolů požární ochrany, ochrany obyvatelstva, civilního nouzového plánování, integrovaného záchranného systému, krizového řízení a dalších úkolů, v rozsahu a za podmínek stanovených tímto zákonem a jinými právními předpisy. (Zákon č. 320/2015 Sb.)

Zákon č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové stavy a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon upravuje přípravu hospodářských opatření pro stav nebezpečí, nouzový stav, stav ohrožení státu a válečný stav (dále jen "krizové stavy") a přijetí hospodářských opatření po vyhlášení krizových stavů. (Zákon č. 241/2000 Sb.)

§ 33 výdaje na civilní ochranu vynaložené se souhlasem nebo na pokyn orgánu krizového řízení. (Zákon č. 241/2000 Sb.)

Vyhláška č. 380/2002 Sb., k přípravě a provádění úkolů ochrany obyvatelstva

Upravuje postup při zřizování zařízení civilní ochrany a při odborné přípravě jejich personálu, dále stanovuje způsoby informování právnických a fyzických osob o charakteru možného ohrožení, připravovaných opatřeních a technických, provozní a organizační zabezpečení jednotného systému varování, včetně poskytování tísňových informací. (URL₁)

Konkretizuje plnění dalších úkolů civilní ochrany, zejména pak evakuaci, ukrytí a nouzové přežití obyvatelstva a další opatření k zabezpečení ochrany jeho života, zdraví a majetku. Konkretizuje uplatňování požadavků z hlediska ochrany obyvatelstva v územním plánování, v územním a stavebním řízení. (URL₁)

Vyhláška č. 247/2001 Sb., o organizaci a činnosti jednotek požární ochrany

Stanovuje mimo jiné i zásady činnosti jednotek požární ochrany a rozsah úkolů na úseku CO a ochrany obyvatel. (URL₁)

Nařízení vlády č. 463/2000 Sb., o stanovení pravidel zapojování do mezinárodních záchranných operací, poskytování a přijímání humanitární pomoci a náhrad výdajů vynakládaných právnickými osobami a podnikajícími fyzickými osobami na ochranu obyvatelstva. (URL₁)

2.2.2 Historie legislativy

Ustavení organizace Civilní protiletecké ochrany (CPO), které se datuje přijetím **Zákona č. 82 ze dne 11. dubna 1935 o ochraně a obraně proti leteckým útokům**, položilo základ organizování ochrany obyvatelstva v našich zemích. (Linhart, Šilhánek; 2005; str. 5)

Předválečné období

Přijetí zákona č. 82 o ochraně a obraně proti leteckým útokům dne 11. dubna 1935 v ČSR bylo ovlivněno řadou politických, vnitřních i zahraničních faktorů. K nejvýznamnějším patřilo určité hospodářské oživení i v ČSR po celosvětové krizi z počátku třicátých let a zejména vývoj v sousedním Německu po nástupu nacistů, z jejichž politiky se daly vyvodit závěry, že své zahraničně politické cíle budou prosazovat všemi prostředky, ozbrojenými silami nevyjímaje. Struktura a pojetí tohoto zákona byly ovlivněny soudobými vojensko- vědeckými poznatky, určitou, i když flexibilní hranicí mezi frontou a tzv. zápolím v tehdejší ozbrojeném konfliktu a důsledným respektováním rozvinutých tržních vztahů, a to i v případě hospodářské a obchodní činnosti, související se zabezpečováním příprav obrany státu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 7)

V roce 1929 v ČSR vzniklo Ústředí obrany obyvatelstva, které si vytklo za cíl studium možností protiletecké obrany obyvatelstva v našich podmínkách a přípravu její organizace. Vzhledem k mentalitě veřejnosti byl za základní prvek zvolen princip dobrovolnosti, a to za polooficiální pomoci ústředních úřadů a aktivní spoluúčast tělovýchovných a dalších soukromých organizací, které měly ve svém programu prvky brannosti. Jako vzor sloužil tehdejší francouzský systém, realizovaný tzv. Lavalovou instrukcí pro pasivní obranu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 8)

V našich poměrech nebylo možno přijmout velmi dobře propracovaný a organizovaný systém v Německu, který dokonale využíval přirozenou disciplinovanost a postupnou militarizaci obyvatelstva. Základním stupněm podle tohoto zákona v ČSR byla obec a obecní úřady garantovaly plnění všech úkolů a vytvářely podmínky pro součinnost soukromých organizací a jednotlivců. Tím byl dán základ pro vytvoření Místních výborů obrany obyvatelstva, jejichž úkolem byla mimo jiné i příprava plánovacích dokumentů, respektujících místní podmínky. Již tehdy bylo jasné, že organizace

takovéto obrany musí být prováděna celoplošně, a to podle proklamované zásady, že teprve dobře vybudovaná kolektivní obrana zaručuje ochranu obyvatelstva a nikoli naopak. To nebylo zpočátku chápáno, neboť mezi veřejností převládal názor, že ochranná maska a úkrytové místo zabezpečí každému jednotlivci požadovanou ochranu. Tato filozofie se ale záhy ukázala jako nesprávná a částečně poučená veřejnost postupně akceptovala skutečnost, že problém pasivní obrany nelze z větší části redukovat na otázky technické, ale že je především otázkou organizační. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 8)

Souběžně s problémy organizačními je nutno řešit i otázky technické, zaručující vysoký stupeň ochrany obyvatelstva. Tento princip zcela jasně vysvětluje z přijatého zákona a byl jeho velkou předností, neboť odpovídal ústavě demokratického státu a správně vystihoval potřeby pasivní obrany, které byly již tehdy determinovány mentalitou převážně většiny obyvatelstva ČSR a jeho poměrně vysoké schopnosti participace v případě opravdového nebezpečí. Z výše uvedených důvodů zákon neopomíjel dobrovolnou spolupráci soukromých organizací a jednotlivců, ale naopak ji posiloval a počítal s ní již v mírových přípravách. To odpovídalo poslání zákona, který řešil až na malé výjimky přípravu pasivní obrany v době míru a neřešil a nemohl řešit aktivaci v době branné pohotovosti státu, kde jakékoli principy dobrovolnosti ztrácejí smysl. Z těchto důvodů bylo také řízením pasivní obrany v době míru pověřeno ministerstvo vnitra, jehož kompetence byly v ČSR v tomto směru samozřejmostí, obdobně jako např. ve Francii. Naopak v Německu byla podřízena pasivní ochrana zákonem z června 1935 ministerstvu letectví. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 8)

Důležitý zákon o ochraně a obraně proti leteckým útokům byl upraven **zákonem č. 75 Sb. ze dne 8. dubna 1938**, jímž bylo doplněno ustanovení § 5, odst. 1, který se týkal vybírání tzv. dávky na ochranu proti leteckým útokům obcemi. Podrobné předpisy byly vydány na základě vládního nařízení. Zákon č. 82/1935 Sb. a zákon 75/1938 Sb. platily de facto do 15. března 1939, de iure mnohem déle. Platnost obou zákonů skončila dne 18. dubna 1961 vydáním **zákona č. 40 Sb., o obraně Československé socialistické republiky**. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 11)

Z hlediska plánování činnosti civilní protiletecké ochrany důležitý **zákon č. 82/1935 Sb.** souvisel s obsáhlým **zákonem č. 131 Sb. ze dne 13. května 1936 o obraně státu**. K **zákonu č. 82/1935 Sb.** se vztahovala celá řada vládních nařízení, která se zabývala zejména poskytováním daňových úlev při stavebních úpravách podkroví nebo sklepů

domů za účelem vybudování úkrytů proti leteckým útokům, výrobou, opravami a prodejem ochranných masek, pořizováním těchto masek, povinnostmi obcí ve vztahu k **zákonu č. 82/1935 Sb.** a pořizováním souprav prostředků první pomoci při leteckých útocích (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 11-12). Důležité jsou (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 12):

- vládní nařízení č. 159 Sb. ze dne 13. července 1934, kterým se mění a doplňují některé zákony, týkající se bytové péče,
- vládní nařízení č. 83 Sb. ze dne 17. dubna 1935 o živnosti výroby, opravy a prodeje plynových masek a jejich součástí, jakož i o jejich zkoušení, dovozu a vývozu,
- vládní nařízení č. 103 Sb. ze dne 29. dubna 1935 o daňových úlevách na opravy domů,
- vládní nařízení č. 199 Sb. ze dne 18. října 1935, jímž se vydávají některé předpisy o pořizování plynových masek a o některých povinnostech obcí podle zákona o ochraně a obraně proti leteckým útokům,
- vládní nařízení č. 192 Sb. ze dne 9. července 1937, mění se a doplňuje vládní nařízení ze dne 17. dubna 1935, č. 83 Sb. o živnosti výroby, opravy a prodeje plynových masek a jejich součástí, jakož i o jejich zkoušení, dovozu a vývozu a jímž se vydávají ustanovení o některých dalších předmětech a zařízeních, sloužících k ochraně proti leteckým útokům,
- vládní nařízení č. 127 Sb. ze dne 9. června 1938, jímž se vydávají další předpisy o pořizování plynových masek,
- vládní nařízení č. 136 Sb. ze dne 24. června 1938, jímž se vydávají předpisy o opatřování souprav prostředků pro první pomoc při leteckých útocích.

Poválečné období

V červnu 1948 byla vytvořena Směrnice pro prozatímní organizaci protiletecké ochrany s odvoláním na původní legislativní normy, zákon č. 82/1935 Sb., na § 10 vládní nařízení č. 51/1936 Sb., o organizaci policejní správy a služby, také na § 2, § 2a, § 3, § 4 odst. 7 vládního nařízení o volbě a pravomoci národních výborů ve znění **vyhlášky č. 45/1945 Sb.** Tato směrnice řešila organizační uspořádání protiletecké ochrany a podle

ní byla na přechodnou dobu vytvořena pevná organizační struktura civilní ochrany. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 22)

Přestože počáteční opatření civilní ochrany byla tvořena a prováděna na základě původních legislativních norem, bylo jasné a zřejmé, že tyto normy nelze jako podklad pro další budování civilní ochrany použít. Zejména zákon č. 82/1935 Sb., který respektoval principy demokracie, základní jednotku obce, tržního hospodářství atd., nemohl vyhovovat. Na podzim roku 1948 zpracovalo ministerstvo vnitra malý nástin osnovy zákona o civilní ochraně. Podle nástinu byla civilní ochrana charakterizována jako ochrana života a statků před požáry a jinými mimořádnými ohroženími před leteckými a jinými útoky. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 22)

Hlavní úkoly podle osnovy nového zákona byly dva (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 22):

- v míru ochrana před požáry a jinými mimořádnými ohroženími, příprava a výcvik pro úkoly za války,
- za války ochrana před leteckými a jinými podobnými útoky.

Předmětem jednání mezirezortní komise byla osnova zákona o civilní ochraně a to v říjnu 1948, která měla posoudit hlavní rysy připravované předlohy. Toto jednotné pojetí připravované osnovy zákona narazilo na zásadní odpor představitelů tehdejšího ministerstva národní obrany, kteří zastávali názor, že ochranu nelze budovat, vzhledem k značnému pokroku v oblasti vojenské techniky, na základě zkušeností a podle předpisů z konce druhé světové války. Ministerstvo národní obrany zároveň navrhlo, aby zákonnou formou byla zatím řešena pouze požární ochrana a protiletecká ochrana až později zvláštním zákonem. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 23)

Osnova zákona byla tvořena ze tří částí – první část řešila problematiku civilní ochrany. Civilní ochrana v ní byla charakterizována jako organizovaná, státem řízená činnost směřující k zamezení, zdolávání a odstraňování příčin, následků a škod způsobených požáry, živelními pohromami a jinými ohroženími, za války pak leteckými a jinými podobnými útoky. Svým začleněním patřila civilní ochrana podle osnovy zákona k úkolům národní bezpečnosti. V první části byly dále specifikovány úkoly a rozdělení civilní ochrany. Jejím úkolem je chránit životy obyvatelstva, národní, veřejný a soukromý majetek proti ohrožením uvedeným v § 1 této osnovy. Podle osnovy zákona se civilní ochrana dělí na dvě složky – ochranu proti leteckým útokům a požární

bezpečnost. Za řízení civilní ochrany zůstal odpovědný ministr vnitra. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 23)

Druhá část byla přiřazena problematice požární bezpečnosti a třetí část měla upřesnit ochranu před leteckými útoky. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 23)

Zákon však v tomto pojetí nikdy nebyl tehdejšími Národním shromážděním jako nejvyšším zákonodárným sborem projednáván. Teprve až 17. května 1950 byl přijat **zákon č. 62/1950 Sb., o ochraně před požáry a jinými živelnými pohromami** a 26. září 1950 bylo vydáno vládní nařízení o organizaci ochrany před požáry a jinými živelnými pohromami. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 23-24)

Na přelomu let 1950 – 1951 v novém návrhu budoucích zásad protiletecké ochrany, obsahujícím zkušenosti a principy ze Sovětského svazu, bylo uvažováno o nové formulaci obsahu civilní protiletecké ochrany, jejího materiálního, technického a personálního zabezpečení a zejména principů její výstavby. Nové úvahy emancipovaly budování civilní protiletecké ochrany jednak na bázi národních výborů a jednak na bázi tehdejšího národního hospodářství a v úzké součinnosti se společenskými organizacemi. Přijetí těchto tezí a jejich postupná realizace znamenaly v podstatě na dlouhá léta vymizení základních prvků organizace civilní ochrany. Práce na připravovaném návrhu zásad organizace civilní protiletecké ochrany v Československu byly ukončeny do poloviny roku 1951 a tyto zásady projednány v Nejvyšší radě obrany státu. Výsledkem bylo **Vládní usnesení o civilní obraně ze dne 13. července 1951**. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 29) Vláda se usnesla, že (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 29):

- na území Československé republiky zřizuje se civilní obrana; jejímž úkolem je účinná obrana obyvatelstva, míst a závodů, zejména před vzdušnými útoky,
- řízení a organizování civilní obrany přísluší ministru vnitra. Za plnění úkolů civilní obrany v oboru své působnosti jsou odpovědni jednotliví členové vlády,
- ministr vnitra je zmocněn určit povinnosti a úkoly zúčastněných ministerstev v oboru civilní obrany a přísluší mu kontrola, zda jsou tyto úkoly řádně plněny,
- za řízení civilní obrany v obcích, okresech a krajích jsou zodpovědni předsedové národních výborů, kteří se řídí směrnicemi ministra vnitra,
- opatření nutná k organizování civilní obrany a k zajištění plnění jejich úkolů bude v případě potřeby vydávat ministr vnitra, popřípadě příslušný národní výbor podle ustanovení § 37 zákona č. 131/1936 Sb., o obraně státu.

Přílohou usnesení bylo Nařízení o základních úkolech a povinnostech v civilní obraně na území Československé republiky, které v úvodu konstatovalo, že systém civilní obrany se organizuje na celém území republiky a v kterém bylo uvedeno, že všichni občané jsou povinni přispívat k řádnému plnění úkolů v civilní obraně. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 29)

V nařízení byla detailně vysvětlena a rozvedena základní opatření civilní obrany, stanoven rozsah jednotlivých opatření. Paragraf 6 obsahoval ustanovení, týkající se služeb a jednotek civilní obrany a podle nařízení se organizovaly krytová, zdravotnická, maskovací, zatemňovací, obnovovací, veterinární, energetická, protipožární, komunální, pořádková, spojovací a protichemická služba. Tato část rovněž pojednávala o zvláštních vojenských částech civilní obrany a určovala jejich podřízenost. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 30)

Po akceptování tohoto usnesení byla postupně provedena na příslušných místech státní správy a tehdejšího národního hospodářství řada organizačních opatření k ustavení řídicích orgánů a organizační struktury civilní obrany. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 30)

Ve vládním usnesení se oficiálně objevil pojem civilní obrana, který se užíval prakticky až do roku 1992 ve svém původním slova smyslu a příloze tohoto usnesení se poprvé začalo hovořit o „systému“ civilní obrany jako o určité autonomní struktuře. Pojem „civilní obrana“ představoval širší rozsah opatření než pojmy „pasivní ochrana“ nebo „civilní ochrana“ a jeho zavedení bylo zdůvodněno tím, že opatření proti nepřátelským vzdušným nebo jiným podobným útokům ze strany ekonomiky a obyvatelstva se neomezují pouze na pasivní ochranná opatření, ale že obsahují také prvky aktivní, tedy obranné. Pro tento pojem se vžila zkratka „CO“. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 30)

50. až 70. léta

Obrana proti zbraním hromadného ničení vnesla do civilní obrany takové kvalitativní změny, že dosavadní Nařízení o základních úkolech a povinnostech civilní obrany na území ČSR z roku 1951 již nemohlo nadále plnit funkci právní normy, dávající dostatečný prostor pro další rozvoj civilní obrany v Československu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 55)

Kompetentními orgány bylo opět rozhodnuto nepřipravovat nový zákon, ale novelizovat vládní nařízení z roku 1951. Návrh, předložený ministerstvem vnitra, projednala vláda dne 15. ledna 1958 a přijala **Usnesení vlády č. 49 o civilní obraně Republiky československé** a současně schválila Směrnice o civilní obraně Republiky československé jako přílohu tohoto usnesení. Celý dokument byl označen opět jako přísně tajný. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 55)

Nové vládní usnesení a jeho příloha neměnily nic na základních principech, podle nichž byla organizována civilní obrana v Československu. I nadále byla zachována zásada, že řízení civilní obrany přísluší ministru vnitra-veliteli civilní obrany státu, že páteří organizační struktury jsou národní výbory, jejichž předsedové jsou veliteli civilní obrany v obvodu územní působnosti národních výborů, a že vedoucí funkcionáři rezortních orgánů jsou veliteli civilní obrany ve své působnosti a zodpovídají za opatření civilní obrany ve složkách, jež vyplývala pro civilní obranu ve vztahu k jejím nositelům, což bylo důležité pro probíhající etapu přechodu civilní obrany na opatření k ochraně proti zbraním hromadného ničení. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 55)

Na začátku let šedesátých mimo jiné i ve spojitosti se změnou správního členění republiky a se změnou názvu státu byl přijat **zákon č. 40 Sb., ze dne 18. dubna 1961 o obraně Československé socialistické republiky**, který nahrazoval zákon č. 131 Sb. z roku 1936 o obraně státu. Tento zákon postihuje civilní obranu zejména v části třetí, § 15 a § 16, v části čtvrté, § 18 a v části sedmé, § 29, odst. 5. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 56)

Přijetím výše uvedeného zákona byla také zrušena platnost zákona č. 82/1935 Sb., o ochraně a obraně proti leteckým útokům, ve znění zákona č. 75/1938 Sb., jehož platnost „de iure“ byla 26 roků. Zároveň byla zrušena platnost zákona č. 92/1951 Sb., o obranné výchově a zákona č. 82/1952 Sb., o reorganizaci branné výchovy. Tyto zákony na rozdíl od zákona č. 184/1937 Sb., neobsahovaly ani zmínku o přípravě a výcviku k civilní obraně. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 57)

V době, kdy měly být principy tohoto zákona projednány v Radě obrany státu, aby mohlo být pokračováno na následujících pracích podle legislativních pravidel, byla už „normalizace“ života v naší společnosti v plném proudu a začaly se rýsovat některé změny v institucionálním uspořádání obrany země. Protože by to zcela určitě ovlivnilo i

připravovaný zákon o civilní obraně, bylo rozhodnuto až na další nepokračovat v přípravě tohoto zákona. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 58)

Některé otázky spojené s civilní obranou, a to především příprava občanů k civilní obraně, byly řešeny **zákonem č. 73 Sb., ze dne 27. června 1973 o obranné výchově**, který ve znění zákona č. 17 Sb., ze dne 11. března 1976 platil až do 15. května 1991. Tento zákon obsahuje ustanovení, týkající se přípravy občanů k civilní obraně zejména v části první, §3, odst. 2, v části druhé, §6, odst. 2, v části šesté, §17 a §18 a v části osmé, §23, odst. 2. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 58)

Ve spojitosti s pokračující „normalizací“ ve všech kruzích společnosti a se snahou podřídit i civilní obranu v určitých fázích její činnosti tehdejšímu spojenému velení ozbrojených sil členských států Varšavské smlouvy, přijala Rada obrany státu na své 23. schůzi dne 19. června 1975 usnesení, aby civilní obrana byla k 1. lednu 1976 převedena z podřízenosti federálního ministerstva vnitra do podřízenosti ministerstva národní obrany. Tato změna se legislativní cestou promítla do zákona č. 40/1961 Sb., o obraně Československé socialistické republiky, do zákona č. 133/1970 Sb., o působnosti federálních ministerstev a do zákona č. 73/1973 Sb., o obranné výchově, a to přijetím **zákonného opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 17 Sb., ze dne 11. března 1976**, kterým se výše uvedené zákony změnily a doplnily. Nelogičnost a neopodstatněnost tohoto převodu dokazuje mimo jiné i skutečnost, že základní prvky výstavby civilní obrany tvořily národní výbory všech stupňů na území celého státu a ty byly řízeny civilně správními úseky ministerstev vnitra obou republik. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 59)

70. až 80. léta

Civilní obrana se doposavad řídila **Usnesením vlády Republiky československé č 49 ze dne 15. ledna 1958 o civilní obraně Republiky československé** a jeho přílohou – Směrnicí o civilní obraně Republiky československé. Tento dokument byl ale již počátkem let sedmdesátých historicky překonán a nevyhovoval potřebám praxe vzhledem ke změnám, které v uplynulém období nastaly. Především se jednalo o vznik federativního státoprávního uspořádání ČSSR, vytvoření nových orgánů a organizací na stupních. Dále došlo k převodu Civilní obrany ČSSR, vytvoření nových orgánů a organizací na stupni federace a republik a tím i vytvoření nových organizačních prvků

pro řízení civilní obrany na těchto stupních. Dále došlo k převodu Civilní obrany ČSSR, vytvoření nových orgánů civilní obrany na těchto stupních. Dále došlo k převodu Civilní obrany ČSSR z působnosti federálního ministerstva vnitra do působnosti federálního ministerstva národní obrany a její vojenské části z podřízenosti ministra vnitra ČSSR po podřízenosti ministra národní obrany ČSSR, schválení nových organizačních struktur Civilní obrany ČSSR a dalším opatřením. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 87)

Druhou, z hlediska významu ještě významnější právní normou, týkající se civilní obrany, byl **Zákon č. 40 ze dne 18. dubna 1961 o obraně Československé socialistické republiky**, ve smyslu dalších úprav. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 87)

Vedle výše uvedených zásadních právních aktů platily v druhé polovině let sedmdesátých a osmdesátých a v osmdesátých letech tyto nejdůležitější zákony (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 87):

- ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o Československé federaci ve znění ústavního zákona č. 117/1969 Sb., č. 125/1970 Sb., č. 43/1971 Sb. a č. 50/1975 Sb., podle kterých je obrana a civilní obrana jako její součást ve výlučné působnosti federace,
- ústavní zákon č. 10/1969 Sb., o Radě obrany státu, kde podle § 3 odst. 1, písm. b) Rada obrany státu schvaluje základní opatření civilní obrany a přípravy státních orgánů pro případ války a podle odst. 2 téhož § ukládá Rada obrany státu závazné úkoly všem ministerstvům a radám obrany republik,
- zákon č. 133/1970 Sb., o působnosti federálních ministerstev, kde podle § 14 a § 15 je federální ministerstvo národní obrany ústředním orgánem státní správy federace pro řízení civilní obrany, připravuje koncepci, zaměření a hlavní úkoly civilní obrany,
- zákon č. 73/1973 Sb., o obranné výchově, který stanovuje v § 3 obsah a rozsah branné výchovy, její součástí je i příprava občanů k civilní obraně, v § 4 účast občanů na branné výchově a v § 17 a § 18 způsob provádění této přípravy,
- zákon č. 92/1949 Sb., týkající se branného zákona ve znění pozdějších úprav (úplné znění vyhlášeno pod č. 121/1978 Sb.), kde podle § 50 odst. 1 lze zprostit mimořádné služby osoby, u nichž je v důležitém obecním zájmu potřebné, aby nadále mohly vykonávat své zaměstnání, ve prospěch civilní obrany se

mimořádné služby zprošťují osoby zařazené do orgánů civilní obrany v ústředních orgánech státní správy federace a republik a osoby zařazené do štábů civilní obrany včetně štábů služeb a objektů, které plní úkoly v civilní obraně jako své povolání,

- zákon č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků ve znění pozdějších úprav (úplné znění vyhlášeno pod č. 122/1978 Sb.).

Kromě těchto zákonů se civilní obrana v duchu tehdejší praxe řídila usneseními Rady obrany státu. Tato usnesení značným způsobem ovlivňovala činnost civilní obrany v daných časových obdobích. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 88) K nejdůležitějším patřily (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 88):

- usnesení 25. schůze Rady obrany státu ze dne 22. dubna 1976 k zabezpečení řízení civilní obrany v České socialistické republice a ve Slovenské socialistické republice,
- usnesení 29. schůze Rady obrany státu ze dne 10. listopadu 1978 k Zásadám řízení obrany ČSSR v míru a za branné pohotovosti,
- usnesení 31. schůze Rady obrany státu ze dne 27. listopadu 1980 ke Směrnícím pro uvádění ČSSR do branné pohotovosti.

Vzhledem k faktu, že počátkem osmdesátých let bylo Usnesení vlády... včetně přílohy z roku 1958 „nejslabším“ legislativním podkladem civilní obrany, bylo v roce 1981 uloženo štábu Civilní obrany ČSSR zpracovat a předložit Radě obrany státu ke schválení Směrnice o Civilní obraně Československé socialistické republiky. Směrnice byly schváleny Radou obrany státu dne 9. prosince 1982 a jejich účinnost byla stanovena dnem 1. ledna 1983. Tímto dnem bylo zrušeno usnesení vlády Republiky československé č. 49 ze dne 15. ledna 1958. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 88)

Tyto směrnice byly strukturálně tříděny na obecnou a zvláštní část, hlavy, díly, oddíly a články a celkem obsahovaly 94 článků. Obecná část zahrnovala (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 88):

- posláni Civilní obrany ČSSR,
- hlavní úkoly civilní obrany v míru a za branné pohotovosti,
- rozsah a povahu opatření civilní obrany,
- zásady řízení Civilní obrany ČSSR,
- orgány řízení Civilní obrany ČSSR,

- štáby Civilní obrany ČSSR,
- služby civilní obrany,
- právní poměry osob, plnění úkolů civilní obrany.

2.2.3 Ženevské úmluvy

Až do roku 1949 Ženevské úmluvy chránily pouze příslušníky ozbrojených sil, kteří upadli do moci nepřátelské mocnosti. Ochranu civilních osob pozměňovalo pouze několik ustanovení Řádu války pozemní z roku 1907. Konference, na které se ujednávaly Ženevské úmluvy z roku 1929, doporučila přijetí samostatné úmluvy o **ochraně civilních osob** a Mezinárodní výbor Červeného kříže připravil návrh pro konferenci, jež se měla sejít v Tokiu v roce 1934. Propuknutí nepřátelství na asijských bojištích však konání konference zmařilo. 2. světová válka pak ukázala naléhavou potřebu přezkoumat dosavadní úpravu obsaženou v Řádu války pozemní, protože právě na civilních osobách zejména na okupovaných územích, se páchaly ty nejhorší ukrutnosti. Ve světle těchto zkušeností byla přijata **čtvrtá Ženevská úmluva**, která se stala **první samostatnou úmluvou chránící civilní osoby za ozbrojeného konfliktu**. Pro samostatnou a ucelenou úpravu ochrany civilních osob za války svědčí několik důvodů. (Víšek a kol., 2013, str. 43–44)

Mezi civilní osoby se řadí nejslabší členové lidské komunity, kteří nejnaléhavěji vyžadují ochranu – ženy, děti a staří lidé. U civilních osob je možno dále předpokládat, že si nepřejí jakkoliv se do ozbrojeného konfliktu zapojit. A v neposlední řadě většinu každého obyvatelstva vždy tvoří civilní osoby. (Víšek a kol., 2013, str. 44)

Čtvrtá Ženevská úmluva chrání individuální civilní osoby, jež za ozbrojeného konfliktu upadly do moci nepřátelské mocnosti, přičemž tento legislativní úkol je nutno odlišovat od ochrany civilního obyvatelstva před působením nepřátelství, jež představuje doménu haagského práva. Přes úzký vztah mezi haagským a ženevským právem by zaměňování pravidel z těchto dvou větví vytrhávalo náležitá pravidla z jejich organického kontextu a mohlo by vést k nesprávným interpretacím. (Víšek a kol., 2013, str. 44)

Čtvrtá Ženevská úmluva je nejobsáhlejší z veškerých Ženevských úmluv z roku 1949. (Víšek a kol., 2013, str. 44) Vychází přitom z dichotomie dvou typických situací, jež za ozbrojeného konfliktu pravidelně nastávají (Víšek a kol., 2013, str. 44):

- pokud propukne konflikt, na území každé strany se bude nacházet značné množství cizinců. Ochrana cizinců na území strany v konfliktu upravuje část III oddíl II úmluvy,
- pokud strana v konfliktu obsadí území nebo část území protější strany, vždy se na něm bude nacházet veliké množství civilních osob. Ochrana civilních osob na okupovaných územích upravuje část III oddíl III úmluvy.

Systematika úmluvy i její jednotlivá ustanovení nasvědčují, že třetí situace už nastat nemůže, tedy že z pohledu úmluvy neexistuje žádná přechodná fáze dobývání území nepřítele. Toto východisko není bezproblémové. Úmluva dále upravuje základní pravidla ochrany civilních osob, jež se vztahují jak na území stran v konfliktu, tak na území okupovaná. Tato pravidla byla obsažena do části III oddílu I úmluvy. Ochrana cizinců na území strany v konfliktu se tak řídí oddíly I a II části III, zatímco ochrana civilních osob na okupovaných územích se řídí oddíly I a III části III. Část III oddíl IV úmluvy pak upravuje pravidla pro zacházení s internovanými civilními osobami. Zvláštností úmluvy je část II upravující ochranu civilního obyvatelstva před některými účinky války. Kromě toho úmluva pochopitelně obsahuje část I obsahující obecná ustanovení a část IV upravující provádění úmluvy. (Víšek a kol., 2013, str. 44-45)

Zatímco první tři úmluvy z roku 1949 se vztahují k ochraně příslušníků ozbrojených sil, čtvrtá Ženevská úmluva chrání rozdílný okruh osob. Pojem chráněné osoby vymezuje článek 4 úmluvy. V odst. 3. se pojem civilní osoby vymezuje negativně – civilní osobou je ten, kdo není příslušníkem ozbrojených sil ve smyslu první, druhé a třetí Ženevské úmluvy. Podle odst. 1 úmluva chrání osoby, které jsou v jakékoliv době a jakýmkoliv způsobem, za ozbrojeného konfliktu nebo za okupace, v moci některé strany v konfliktu a nejsou přitom jejími státními příslušníky. (Víšek a kol., 2013, str. 45) Odst. 2 pak z působnosti úmluvy vylučuje několik kategorií osob (Víšek a kol., 2013, str. 45):

- příslušníky státu, který není úmluvou vázán (vzhledem k tomu, že smluvní stranou čtvrté Ženevské úmluvy jsou všechny státy světa, ztratilo toto ustanovení význam),
- příslušníky neutrálního státu, kteří se nalézají na území strany v konfliktu, a příslušníky spojeneckého státu, pokud jejich domovský stát má ve státě, v jehož moci tyto osoby jsou, normální diplomatické zastoupení.

Z tohoto ustanovení vyplývá trochu složitá a zkomolená definice chráněné osoby. Ženevské právo se primárně vztahuje na chráněné osoby. Těmi se rozumějí civilní osoby, které jsou „v jakékoli době a jakýmkoli způsobem, za konfliktu nebo za okupace, v moci některé strany v konfliktu nebo okupační mocnosti a nejsou při tom jejími příslušníky“. Vymezení obsahuje hned tři výrazy, které vyžadují bližší specifikaci, a to civilní osoby, v moci některé strany v konfliktu nebo okupační mocnosti a nejsou příslušníky. Než bude přistoupeno k jejich rozboru, je třeba zdůraznit, že některé pasáže Ženevské úmluvy IV, konkrétně část II. této úmluvy, mají širší sféru aplikace a týkají se nejen chráněných osob, ale všech civilistů bez rozdílu, respektive „všeho obyvatelstva zemí v konfliktu. Tyto pasáže zajišťující ochranu obyvatelstva proti některým účinkům války spadají nicméně spíše do rámce haagského práva. (Víšek a kol., 2013, str. 45)

Na území strany v konfliktu jsou chráněnými osobami veškerí cizinci, přičemž ochrana se nevztahuje na příslušníky neutrálního státu a příslušníky spojeneckého státu, pokud existuje mezi dotčenými státy normální diplomatické zastoupení. Na okupovaných územích jsou chráněnými osobami všichni, kdo nejsou státními příslušníky okupační mocnosti, přičemž ochrana se nevztahuje pouze na příslušníky spojeneckého státu, pokud existuje mezi dotčenými státy normální diplomatické zastoupení. Na příslušníky neutrálního státu na okupovaných územích se ochrana úmluvy v každém případě vztahuje. (Víšek a kol., 2013, str. 45-46)

Ochrana civilních osob na základě čtvrté Ženevské úmluvy nemá prostou povahu, neboť úmluva zohledňuje bezpečnostní zájmy stran v konfliktu. Článek 5 navíc umožňuje pozastavení ochrany. Pro území strany v konfliktu se zde vymezují dva alternativní důvody pozastavení ochrany – vyvíjení činnosti škodlivé pro bezpečnost státu nebo důvodné podezření z takové činnosti. Daná osoba se pak nemůže dovolávat těch práv a výsad, jejichž výkon by mohl být na újmu bezpečnosti státu. (Víšek a kol., 2013, str. 46) Pro okupovaná území se vymezují tři alternativní důvody pozastavení ochrany (Víšek a kol., 2013, str. 46):

- chráněná osoba byla zadržena jako vyzvědač,
- chráněná osoba byla zadržena jako sabotér nebo,
- je zde důvodné podezření, že chráněná osoba vyvíjí činnost škodlivou pro bezpečnost okupační mocnosti.

Pojem vyzvědače definoval Řád války pozemní z roku 1899 (resp. 1907) v článku 29. Naproti tomu pojem sabotéra žádná mezinárodní smlouva nedefinuje. Mezinárodní výbor Červeného kříže ve svém komentáři k úmluvě zastává názor, že sabotáží je třeba rozumět činy poškozující nebo ničící materiál, který náleží okupační armádě nebo který tato armáda používá. Chráněná osoba pak může být držena incommunicado, tedy zbavena práv na styk s vnějším světem, pokud to nezbytně vyžaduje vojenská bezpečnost. (Víšek a kol., 2013, str. 46)

3. CÍLE, ÚKOLY A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

3.1 Cíle

Cílem bakalářské práce je popsat historii civilní ochrany (obrany) a současný stav civilní ochrany obyvatelstva na našem území. Historie civilní ochrany se zabývá jednotlivými etapami, a to:

- civilní protiletdeckou ochranou v období 1935 – 1938,
- civilní ochranou v období 1945 – 1948,
- civilní ochranou v období 1948 – 1951,
- civilní obranou v období 1951 – 1957,
- civilní obranou v období 1958 – 1975,
- civilní obranou v období 1976 – 1989,
- civilní obranou Československé federativní republiky.

3.2 Úkoly

Hlavním úkolem bylo vyhledání studijních pramenů a jejich rešerše, shromáždění dostupných publikací a dalších písemných, informačních či elektronických podkladů, týkajících se historie, současného stavu, legislativy, organizační struktury civilní ochrany na území České republiky.

3.3 Metody

V této práci je použita metoda sběru dat, popisu, teoretických východisek, informací a údajů z dostupné literatury a elektronických zdrojů.

Informace a sběr dat z dostupné literatury byly získány hlavně z publikací, které jsou vydávány institucemi spadajícími přímo pod Ministerstvo vnitra České republiky, pod generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky, nebo jsou vytvořeny odborníky v dané problematice.

V práci jsou popisovány jednotlivé etapy vývoje civilní ochrany (předválečné, poválečné, totalitní, federativní) a také současný stav ochrany obyvatelstva v samostatné České republice.

4. HISTORIE CIVILNÍ OCHRANY NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY

4.1 Civilní protiletectká ochrana v období 1935 – 1938

Civilní protiletectká ochrana znázorňuje zatím jedinou historickou etapu existence ochrany obyvatelstva v podmínkách opravdového tržního hospodářství. (Linhart, 2005, str. 3)

Organizace civilní protiletectké ochrany

Ministerstvo vnitra bylo prověřeno zabezpečováním ochrany obyvatelstva, které delegovalo jednotlivé úkoly na ty orgány veřejné správy, které v rámci své činnosti vyřizovaly obdobnou agendu. Převážně se jednalo o obecní, policejní a okresní úřady, tj. takové, které dobře znaly místní poměry. Funkce těchto orgánů spočívala nejen v řídicí a kontrolní činnosti, ale především v metodickém usměrňování a v pomoci při plnění těchto úkolů. Obecní orgány, okresní úřady a státní policejní úřady využívaly nově zřízených poradních sborů civilní protiletectké ochrany při plnění vlastních úkolů v rámci civilní protiletectké ochrany zejména při tvorbě plánů a při zabezpečování potřebného materiálu k provedení nezbytných obranných opatření. Obdobně i při ministerstvu vnitra byl zřízen poradní sbor, složený ze zástupců centrálních úřadů a z odborníků jednotlivých rezortů, který se zabýval otázkami ochrany z hlediska nejoptimálnějšího způsobu jejich realizace a byl oprávněn vydávat veřejné posudky. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 12)

Těžiště organizace civilní protiletectké ochrany spočívalo na obcích a z hlediska obrany státu na důležitých státních i privátních výrobně hospodářských subjektech. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 12) Těm bylo za účelem ochrany před leteckými útoky nařízeno (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 12-13):

- zpracovat tzv. ochranný plán,
- ustavit a proškolit orgány protiletectké ochrany,
- pořídit věcné prostředky k ochraně a tuto ochranu realizovat,
- provádět cvičení protiletectké ochrany.

V obci byl za řádné provedení příprav k civilní protiletectké ochraně odpovědný starosta obce. Ten ustanovoval velitele místní protiletectké ochrany jako svého zástupce pro otázku ochrany obyvatelstva. Vlastní činnost zabezpečovaly výkonné složky civilní protiletectké ochrany, které byly se svými veliteli povolány k plnění praktických úkolů civilní protiletectké ochrany. Veškeré otázky, týkající se ochrany obyvatelstva byly konzultovány s místním poradním sborem civilní protiletectké ochrany, tvořeným zástupci státních, privátních i veřejnoprávních složek a korporací na území obce. Ve městech nad 50 tisíc obyvatel byla organizace civilní protiletectké ochrany rozdělena na okrsky a každý okrsek na několik obvodů, které obvykle odpovídaly policejním obvodům. U měst s počtem obyvatel 10 až 50 tisíc se organizace civilní protiletectké ochrany členila pouze na obvody. Každý okrsek a obvod měl vlastní výkonné složky. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 13)

Výkonné složky civilní protiletectké ochrany

Složky se v zásadě rozdělovaly na svépomocnou službu obyvatelstva a na tzv. pohotovostní oddíly veřejné služby. Členy výkonných složek mohly být jen osoby nepodléhající při mobilizaci povinnosti vojenské služby, podle potřeby také ženy a mládež. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 16)

Svépomocná služba obyvatelstva jako základní prostředek obce byla předurčena k odstraňování místních a menších účinků leteckých útoků. Tato služba byla organizována podle domů, jejichž majitelé ustanovovali z jejich obyvatel domovní hlídky s velitelem. V ulici nebo bloku domů tvořilo několik domovních hlídek domovní družstvo se zvláštním velitelem. Pokud bylo třeba, mohl velitel domovní hlídky požádat o pomoc domovní družstvo. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 16)

Veřejná služba byla tvořena z osmi odborných služeb, jejichž pohotovostní oddíly byly předurčeny k plnění úkolů podle své specializace. Prováděly rozsáhlé záchranné a likvidační práce, na které síly svépomocné služby nestačily. Veřejnou službu tvořilo velké množství osob a bylo možno povolávat k povinné součinnosti různé místní korporace i jednotlivce. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 16)

Pořádková a bezpečnostní služba musela plnit úkoly spojené s udržováním pořádku, dohlížela na činnost domovních hlídek a na činnost obyvatelstva při jednotlivých situacích. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 16)

Poplachová služba musela pečovat o provozuschopnost poplachových zařízení v obci a zabezpečovala vyhlášení začátku a konce leteckého poplachu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 16)

Požární služba měla na starost preventivní protipožární opatření, výcvik obyvatelstva a v používání plynových masek, plnila veškeré úkoly spojené s likvidací požáru a uvolňovala přístupy k zavaleným úkrytům. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 16)

Samaritánská služba zřizovala stanice první pomoci a ošetrovny, musela se také starat o jejich materiální vybavení, vyhledávala zasažené osoby, poskytovala první pomoc a prováděla jejich transport do další zdravotnické etapy. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 16)

Asanační služba musela obstarávat nejnütnější ochranné prostředky, dezinfekční látky a materiál k vytyčování zamořených prostorů, prováděla zjišťování druhu použité otravné látky, označovala, uzavírala a asanovala místa zamořená otravnými látkami. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 16)

Spojovací a zpravodajská služba udržovala a zřizovala spojení mezi jednotlivými složkami civilní protiletecké ochrany, informovala o následcích vzdušných útoků a činnosti výkonných složek. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 16)

Zastírací služba prováděla zatemňování obcí a maskování důležitých objektů. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 16)

Zvláštní služba musela provádět preventivní opatření a následné odstraňování poruch na všech druzích inženýrských sítí a likvidovala také nevybuchlou municí. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 16)

Výcvik a příprava k ochraně

Přípravy k ochraně byly reglementovány zákonem č. **184 ze dne 1. července 1937 o branné výchově**, jehož přijetí bylo ovlivněno především situací v sousedním Německu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 18)

Výcvik jednotek byl prováděn v tzv. střediscích branné výchovy ústředními cvičiteli branné výchovy za spolupráce subjektů nejrůznější právní povahy, zejména tehdejšího Československého červeného kříže, hasičských, samaritánských a jiných organizací a spolků i osob k tomu způsobilých podle podrobných předpisů o výcviku v úkolech

civilní protiletecké ochrany, vydaných ministerstvem vnitra v dohodě s ministerstvem národní obrany a ostatními zúčastněnými ministerstvy. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 18)

Civilní protiletecká ochrana vedla a organizovala v některých větších městech poměrně častá cvičení jednotek. Velmi agilní složkou, působící při všech cvičeních, byli hasiči a většiny cvičení se také aktivně zúčastňovalo letectvo. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 18)

Příprava obyvatelstva k pasivní ochraně byla zaměřená na získání základních informací o možné vlastní ochraně před leteckými útoky v případě války. Činnost směřující k vlastní ochraně byla rozdělována do tří situací, a to v době míru, po vyhlášení leteckého poplachu a po vyhlášení jeho konce. Pro každou situaci byly doporučeny zásady činnosti obyvatelstva. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 18)

V mírové době zahrnovala příprava obyvatelstva (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 18):

- účast na přednáškách, kurzech a cvičeních protiletecké ochrany,
- soupis všech činností, souvisejících s ochranou rodiny,
- pořízení plynové masky a zvládnutí jejího používání,
- vyklizení a úprava půdních prostorů,
- utěsnění oken a dveří, zabezpečení náhradních okenních skel,
- příprava zatemnění,
- zabezpečení nouzového osvětlení,
- pořízení soupravy civilní protiletecké ochrany a lékárničky,
- příprava obalů na nezbytnou zásobu potravin a nádoby na pitnou vodu.

Po vyhlášení leteckého poplachu se doporučovalo (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 18):

- uzavřít okenice a zatáhnout závěsy,
- vypnout přívod elektrického proudu a plynu, vyřadit z provozu zdroje tepla na tuhá paliva,
- připravit si zásobu pitné vody na jeden den,
- zásobu potravin a pitné vody chránit proti zamoření bojovými chemickými látkami,
- odejít do úkrytu s připraveným nouzovým zavazadlem,
- nevycházet ven a nestát u oken.

Po ukončení leteckého poplachu se doporučovalo (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 18-19):

- opustit úkryt,
- při pohybu v místech bombardování dbát opatrnosti,
- hlásit nálezy nevybuchlé munice,
- vyhýbat se troskám, narušeným stavbám a poškozeným elektrickým vodičům,
- prohlédnout byt a výsledek hlásit domovní hlídce.

Individuální protichemická ochrana

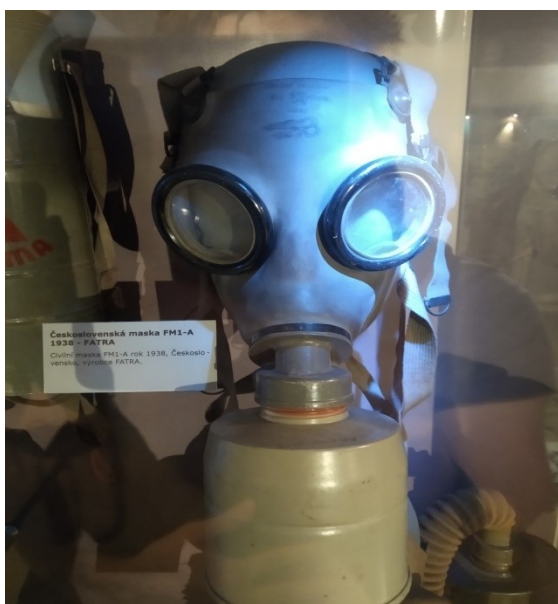
Protichemická ochrana vycházela z § 2 a 3 zákona o ochraně a obraně proti leteckým útokům a spočívala především v zabezpečení plynovými maskami. V obcích, zařazených do kategorií, vydávaly příslušné místní nebo státní policejní úřady pokyny všem subjektům, které byly povinny opatřit plynové masky pro sebe a své podřízené. Jednalo se o provozovatele výrobně-hospodářských podniků a zařízení, které neporušovaly provoz při vyhlášení leteckého poplachu a při vzdušném napadení. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 19)

Protože ochrana plynovými maskami byla řešena zásadně na komerční bázi, bylo vládním nařízením stanoveno, kdo bude povinen pořídit si plynovou masku na vlastní náklady a komu budou tyto náklady zčásti nebo úplně uhrazeny ze státních, ev. obecních prostředků. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 19)

K zabezpečení výcviku v udržování, skladování a používání plynových masek bylo v prvním období z prostředků ministerstva národní obrany zapůjčeno určité množství cvičných plynových masek a plynových komor obcím a organizacím, podílejícím se na výcviku služeb civilní protiletecké ochrany a obyvatelstva. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 19)

Výroba, prodej a opravy masek a jejich součástí včetně jejich zkoušení, dovozu a vývozu byly podrobně specifikovány **vládním nařízením č. 83 ze dne 17. dubna 1935**. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 19)

Obrázek č. 2 – Československá maska FM1-A

Zdroj: (Muzeum policie ČR, Praha)

Kolektivní ochrana

Ochrana obyvatelstva před leteckými útoky vycházela ze zákona, kde jí byla věnována pozornost zejména v § 1, 3 a 4. Podrobnosti byly upraveny stavebním řádem a vládním nařízením. Povinnost postarat se o vhodné úkryty byla zákonem uložena vlastníkům nemovitostí pro zaměstnance objektů nejrůznější právní povahy, které se nacházely v prostorech těchto nemovitostí. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 20)

Obce se musely postarat na svůj náklad o dostatečný počet tzv. veřejných úkrytů. K jejich výstavbě mohly obce požadovat osobní úkony a dopravní prostředky. Pokud obec nesplnila tyto úkoly, zajistil nadřízený politický úřad jejich splnění jiným vhodným způsobem na náklady obce. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 20)

Úkrytem se rozumělo například místo v přírodě coby přírodní úkryt (jeskyně, podzemní štoly apod.), které mělo nad sebou dostatečné množství zeminy a muselo být zabezpečeno proti zamoření s vybudovanými a vybavenými prostorami k ukrytí. Dále existovaly úkryty zákopové, štolové nebo zděné a ocelové, které se zřizovaly obvykle pod povrchem v suterénních místnostech nebo jednotlivě na volném prostranství. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 20)

4.2 Civilní ochrana v období 1945 – 1948

Poválečné období bylo charakterizováno likvidací civilní protiletectvé ochrany do roku 1948 a snahou o její znovuvybudování po tomto datu. (Linhart, Šilhánek, 2005, str. 5)

Zabezpečování opatření, které souviselo s ochranou obyvatelstva před vzdušným napadením v prvních poválečných letech, vycházelo z tehdejšího stavu a vývoje zahraničně-politické situace a mezinárodního postavení Československa. Osvobozená Československá republika měla vyhlídky na dlouhodobý mírový vývoj v rámci demokratické zřízení, a i když částečně omezených, tak stále tržních ekonomických podmínek. Na základě výsledků druhé světové války se změnilo strategické postavení Československa a zásadně se lišilo od stavu v roce 1938 v jeho prospěch. Mezinárodní postavení Československa a lišilo se od stavu v roce 1938 v jeho prospěch. Mezinárodní postavení Československa se vzhledem k poválečnému uspořádání Evropy a spojeneckým smlouvám se sousedními státy upevňovalo. Po skončení války setrvala představa dalšího pokračování poválečné spolupráce vítězných mocností, navazující na válečnou koalici. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 21)

V letech 1945 až 1947 nebyla věnována větší pozornost možnosti vzniku ozbrojeného konfliktu. Výsledkem toho byla i minimalizace opatření k ochraně obyvatelstva před vzdušným napadením. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 21)

Ve smyslu usnesení vlády z 27. listopadu 1945 a ve smyslu směrnic, které z tohoto usnesení vlády vycházely pro likvidaci materiálu a zařízení protiletectvé ochrany vydaných ministerstvem vnitra, probíhala od roku 1946 organizovaná likvidace protiletectvé ochrany. Likvidace spočívala především v odstranění ochranných zařízení, staveb, zbytků původní organizační struktury a dalších opatření a byla charakteristickým rysem od osvobození do března 1948. Za tuto likvidaci odpovídalo tehdejší ministerstvo vnitra a byly vynaloženy značné prostředky, nutné pro tuto likvidaci, např. také k zajištění nebo k dokončení ochranných staveb. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 21)

Optimistický poválečný názor na budoucí vývoj Československa nenašel odpovídající uplatnění ve výstavbě Československé armády. Ačkoliv se strategické postavení Československa podstatně změnilo a bezprostřední nebezpečí války v Evropě bylo iluzorní, Československo organizovalo po roce 1945 silnější armádu, než mělo v roce 1938. Vzhledem k této skutečnosti se jeví poválečné zaostávání opatření ochrany

obyvatelstva před nepřátelským vzdušným napadením zvláště výrazné a těžko pochopitelné. Vyplyvalo především z odlišnosti koncepce ministerstva národní obrany a ministerstva vnitra a nejednotného plánování obranných opatření. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 21-22)

Koncem roku 1947 se zakázal prodej materiálů a rušení zařízení civilní protiletectké ochrany a v rámci ministerstva vnitra se počínají formovat základní orgány civilní protiletectké ochrany a dochází k budování „C“ při krajských velitelstvích bezpečnosti; jejich úkolem bylo připravit základy pro rozvoj civilní protiletectké ochrany u nás. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 22)

4.3 Civilní ochrana v období 1948 – 1951

Organizační struktura

V souvislosti s výraznými změnami zahraničně-politického postavení Československa a zostřující se studenou válkou doznala protiletectká ochrana obyvatelstva v Československu určitých změn. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 24)

Dne 1. července 1948 byla v souladu se směrnicí s prozatímní organizací protiletectké ochrany vytvořena stálá místní velitelství protiletectké ochrany v Českých Budějovicích, Kladně, Hradci Králové, Mostě, Mladé Boleslavi, Pardubicích, Plzni, Teplicích, Ústí nad Labem, Brně, Olomouci, Prostějově, Zlíně a Ostravě. Tato velitelství protiletectké ochrany se stala součástí místních národních výborů a byla organizována v rámci bezpečnostních referátů. Jejich úkolem mělo být zajišťování veškerých přípravných opatření, směřujících k ochraně obyvatelstva proti leteckým útokům. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 24)

Ministerstvo vnitra doporučilo pověřenectvu vnitra v Bratislavě zřídit obdobné směrnice o prozatímní organizaci protiletectké ochrany pro Slovensko a vytvořit místní velitelství v Bratislavě a Košicích do 1. července 1948 a perspektivně krajská velitelství v Bratislavě, Ružomberoku, Zvolenu, Košicích. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 24)

Bylo zřízeno 19 krajských inspektorátů civilní ochrany, 19 místních velitelství civilní ochrany a 239 okresních inspektorátů civilní ochrany, které měly cca přes 1000 pracovníků. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 24)

V roce 1948 na podzim byla organizační struktura civilní ochrany doplněna ještě výzkumem – Technickým a výzkumným ústavem protiletecké ochrany, který byl za finančního přispění ministerstva vnitra a dalších rezortů vytvořen ministerstvem školství při Vysoké škole architektury a pozemního stavitelství. Náplní práce ústavu byly studijní a výzkumné práce v oboru požární bezpečnosti a ochrany před leteckými útoky. Určitý základ školské základny civilní ochrany byl dán vytvářením tzv. krajských učilišť civilní ochrany při každém krajském inspektorátu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 25)

Organizační struktura byla naplňována personálně i materiálně. Od září 1948 probíhaly celkem tři krátkodobé měsíční kurzy civilní ochrany, jejichž absolventi byli zařazováni na krajská, okresní a místní velitelství jako krajsští a okresní inspektoři, popř. velitelé krajských učilišť nebo místní velitelé civilní ochrany měst I. a II. řádu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 25)

Organizační struktura civilní ochrany postupně začleňovala 5 výcvikových praporů. Tyto byly zřízeny na přelomu let 1948 – 1949 jako výcviková střediska, ve kterých se po likvidaci Finanční stráže připravovalo v pětiměsíčních kurzech chemické, spojovací a ženijní odbornosti 180 příslušníků Sboru národní bezpečnosti a Finanční stráže pro instruktorské úkoly v budoucích jednotkách civilní ochrany. Uvažovalo se, že tyto prapory by v případě války byly nasazeny na pomoc městům I. nebo II. řádu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 25)

Podle předpokladů by tvořili další součást jednotek civilní ochrany požárníci z povolání i dobrovolníci – cca 800 tisíc mužů a příslušníci závodní, poštovní a železniční protiletecké ochrany. Po zhodnocení těchto úvah se došlo k závěru, že každý desátý občan republiky by byl prakticky zapojen do civilní protiletecké ochrany, tj. asi 1 500 000 osob. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 25)

Po reorganizaci ministerstva vnitra byla agenda civilní ochrany převedena ze zrušeného oddělení III/2 na odbor BC, oddělení VB/3, kde bylo zřízeno pododdělení nazvané VB/3-CO, které se skládalo ze tří referátů a dvou pracovišť (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 25):

- hospodářsko-právní vztahy, personalistika, studijní otázky,
- protiletecká ochrana,
- požární ochrana,

- ústřední učiliště,
- kancelář.

Úkoly a opatření

Orgán s názvem Mezirezortní sbor obrany státu vyvíjel činnost při ministerstvu národní obrany, jehož členy byli vedoucí pracovní různých rezortů a to v letech 1947 – 1949. Posláním tohoto nového orgánu bylo mezi jinými stanovit i směry pro zajišťování obrany v působnosti civilních rezortů. Za tím účelem byla na určených rezortech zřízena zvláštní pracoviště anebo ustaveni zvláštní pracovníci. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 26)

Mezirezortní sbor začal vyvíjet poměrně bohatou činnost. Především byl zahájen výzkum a vývoj protiplynových masek pro obyvatelstvo. Sbor stanovil dále směry pro diferencovaný postup při zabezpečování protiletectvé ochrany v jednotlivých místech podle míry jejich ohrožení leteckými útoky v případě války. Na základě toho ministerstvo vnitra určilo později místa protiletectvé ochrany „I. – III. řádu“, což bylo prvním zárodkem kategorizace. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 26)

Mezirezortní sbor ochrany si nechal předložit tehdejšími ministerstvem techniky návrh typových úkrytů, na jehož zpracování souvisejícím se stavebně-technickými opatřeními proti leteckým i jiným útokům pracoval Technický výzkumný ústav protiletectvé ochrany. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 26)

Ke koordinaci a k řízení všech úkolů civilní ochrany byla při ministerstvu vnitra v roce 1950 vytvořena Ústřední komise, v níž byli zástupci jednotlivých rezortů a ústředních úřadů. Obdobné komise byly vytvářeny při národních výborech všech stupňů. V rámci práce těchto komisí byla civilní ochrana rozdělena do složek a v rámci nich měly být vybudovány mimo jiné i požární, zdravotní, ženíjní, odmořovací a spojovací služby. Tento koncipovaný rozsah struktury civilní ochrany ovšem vyžadoval hromadné zapojení obyvatelstva – setrvalo se na předcházejícím kritériu, podle něhož by byl každý desátý občan zapojen do civilní ochrany. Na druhé straně byl však kladen důraz na přísně konspirativní charakter veškerých opatření civilní ochrany, tehdy zdůvodňovaný možným vznikem zmatku a paniky u široké veřejnosti v případě otevřené proklamace opatření civilní ochrany. Tím vznikl zásadní rozpor, který se projevil v naprostém nedostatku příslušníků jednotek, zřízení, služeb apod. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 26-27)

Do plánu na léta 1949 – 1953 se podařilo prosadit 2,1 mld. Kč na civilní ochranu a to už v roce 1948, přestože se s výdaji na civilní ochranu v tomto plánu původně nepočítalo. V rámci těchto vyčleněných prostředků se jednalo také o stavební investice. V letech 1949 – 1951 bylo např. vyrobeno a dodáno 250 tis. zdravotnických brašen a 150 tis. domovních lékárníček. Vytvořeny byly základní materiálně-technické podmínky i na úseku individuální protichemické ochrany. Byl vyvinut prototyp tzv. civilního filtru a na rok 1951 zajištěna kapacita pro výrobu 90 tis. těchto filtrů stejného počtu lícnic CO-1 zkušební série. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 27)

4.4 Civilní obrana v období 1951 – 1957

Organizační struktura

Přijetím vládního usnesení o civilní obraně ze dne 13. července 1951 byla legalizována personální, organizační a materiální výstavba systému civilní obrany z hlediska institucionální struktury a z hlediska úkolech oblastí. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 30)

Jen na velká města a nejdůležitější závody zařízení byla zaměřena opatření civilní obrany. V případě útoku konvenčními zbraněmi měla plánovaná opatření lokální význam. Napadená místa měla být schopná vlastními prostředky a silami likvidovat následky nepřátelského úderu, vedeného pouze konvenčními prostředky napadení. Řízení civilní obrany bylo decentralizováno a plány civilní obrany jednotlivých měst i objektů v nich na sebe nenavazovaly, nebyly podřízeny jednotnému územnímu operačnímu zámyslu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 31)

V srpnu 1951 byl k řízení úkolů civilní obrany v ministerstvu vnitra ustanoven Ústřední odbor civilní obrany, přímo podřízený ministrovi vnitra. Na Slovensku byl ustanoven v pověřenectvu vnitra Odbor civilní obrany, podřízený pověřenci vnitra; do jeho působnosti spadalo řízení příprav a opatření na Slovensku. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 31)

Prvními opatřeními v oblasti prostředků a sil civilní obrany bylo ustavení vojenských útvarů civilní obrany. Z vojenských osob z povolání a z vojáků základní služby byly ustaveny tzv. kádrové vojenské jednotky civilní obrany. Tyto útvary byly ve všech směrech postaveny na úroveň ostatním jednotkám a útvarům armády a platily pro ně vojenské řády a předpisy. Základní službu v kádrových vojenských jednotkách

vykonávali zařazení vojáci podle branného zákona. Posláním kádrových jednotek civilní obrany bylo provádění záchranných a likvidačních prací ve městech, pro něž byly předurčeny. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 32)

Činnost územních orgánů civilní obrany po jejich vzniku

Po ustavení rezortních i územních orgánů civilní obrany byla jejich činnost zaměřena především na zjišťování situace v rámci jejich územní působnosti a její evidenční podchycení zejména v těchto směrech (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 35):

- Stav úkrytu, úkrytových prostorů a velitelských stanovišť,
- Možnosti protichemické ochrany,
- Stav sítě poplachových sirén,
- Možnosti využití stávající telekomunikační sítě pro civilní obranu,
- Stav inženýrských sítí ve městech,
- Přehled o organizacích státní správy a národního hospodářství, vhodných pro budování civilní obrany.

Služby civilní obrany měst

K činnosti po stmelení štábů civilní obrany měst bylo přistoupeno v součinnosti s národními výbory a místními rezortními složkami především ke zřizování služeb civilní obrany. Při tomto procesu se vycházelo ze skutečnosti, že služby civilní obrany jsou její hlavní odbornou silou – obdoba druhu vojsk v armádě. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 37)

V té době bylo ustaveno 13 služeb civilní obrany, a to protipožární, zdravotnická, komunální, krytová, obnovovací, silniční a mostní, spojovací, energetická, pořádková a bezpečnostní, veterinární (později změněná na zemědělskou), zatemňovací, maskovací a protichemická. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 38)

Ustavování služeb civilní obrany předcházela řada porad a instruktáží jak po linii příslušného rezortu, tak po linii územních řídicích orgánů civilní obrany, objevovala se zpočátku řada problémů a potíží. Organizace štábů služby, jejich jednotek, útvarů a zařízení byla mnohdy chápána příliš schematicky, vydané směrnice nebyly často aplikovány na skutečné podmínky a možnosti. Charakteristickým jevem této počáteční

etapy budování služeb civilní obrany bylo, že organizace byla pouze „na papíře“.
(Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 38)

Pro činnost služeb civilní obrany byly stanoveny hlavní zásady (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 38-39):

- vedoucí určené složky, jež podle směrnic tvoří základnu pro organizování služby, je velitelem služby civilní obrany a je podřízen veliteli civilní obrany města,
- ve své činnosti se velitel služby civilní obrany řídí jednak pokyny, nařízeními a směrnicemi svého nadřízeného rezortního orgánu a také pokyny a nařízeními velitele civilní obrany města,
- štáb civilní obrany města, jako pracovní orgán a orgán velení velitele civilní obrany města, z hlediska celkových příprav a opatření obrany ve městě koordinuje a usměrňuje jednotlivé služby civilní obrany a zabezpečuje kontrolou a pomocí plnění pokynů a nařízení velitele civilní obrany města.

Veřejné útvary civilní obrany

Ve znění a v souladu s koncepcí civilní obrany připravovat národního hospodářství a ochranu obyvatelstva proti účinkům konvenčních zbraní, zaujímaly v organizaci civilní obrany důležité místo tzv. veřejné útvary civilní obrany. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 39) K těmto útvarům patřily (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 39-40):

- zdravotnické hlídky a zdravotnické družiny – odpovědnost měl Československý červený kříž,
- požární hlídky – za tyto jednotky zodpovídal tehdejší Československý svaz hasičstva, v roce 1953 přejmenovaný na Československý svaz požární ochrany,
- skupiny svépomoci civilní obrany – organizaci a přípravu měl na starosti Svaz pro spolupráci s armádou.

Byl to mimořádně rozsáhlý obtížný úkol, neměly s podobnou činností žádné zkušenosti, a proto při ustavování veřejných útvarů civilní obrany se vykytovala celá řada chyb, které se ani při maximální snaze územních orgánů civilní obrany nepodařilo překonat. Při vytváření požárních a zdravotnických hlídek se vycházelo ze zkušenosti, že tyto jednotky jsou nejnižšími články civilní obrany a jsou určeny k provádění některých

preventivních opatření v době míru a prvním zásahům v obvodu své působnosti po nepřátelském vzdušném napadení, na něž stačí, a k činnosti, kterou je třeba provést do příchodu „vyšších“ jednotek civilní obrany. Byla snaha, aby dislokace těchto jednotek pokrývala v co největším počtu celé území města, včetně příslušných objektů. K tomu byla celostátně stanovena norma, na jaký počet obyvatel a domů je třeba postavit jednu hlídku. Vzhledem k tomu, že se konkrétní podmínky měst velmi lišily jak charakterem zástavby, tak i rozlohou, počtem obyvatel a jejich hustotou, vznikaly i při pružném uplatňování této normy značné potíže, které se v mnohých lokalitách nedaly odstranit. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 40)

Lepší byla situace v odvětví zdravotnických družin, schopných poskytovat první předlékařskou pomoc. Síť těchto jednotek byla méně početná a od samého počátku byla úzce spojena se státní zdravotní správou, která považovala tyto jednotky za velmi výpomocnou v době míru a za nedílnou součást zabezpečování zdravotnické ochrany obyvatelstva za války. To se pozitivně odrazilo i v pozornosti, věnované těmto jednotkám a pomoci poskytované Československému červenému kříži. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 40)

Ochrana obyvatelstva a národního hospodářství

Současně s vytvořením organizační struktury civilní obrany v první polovině padesátých let byla podnikána první opatření k řídicím orgánům, ochraně obyvatelstva a národního hospodářství před účinky nepřátelského vzdušného napadení. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 41) Hlavní úsilí bylo vyvíjeno v těchto směrech (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 41):

- varování a vyrozumění,
- individuální protichemická ochrana,
- kolektivní ochrana.

Varování a vyrozumění

Vyrozumění příslušných složek a orgánů o zavedení jednotlivých situací civilní obrany a varování obyvatelstva a osazenstva závodů o nebezpečí nepřátelského leteckého útoku byla v opatření civilní obrany věnována důležitá pozornost. Složitost zabezpečení

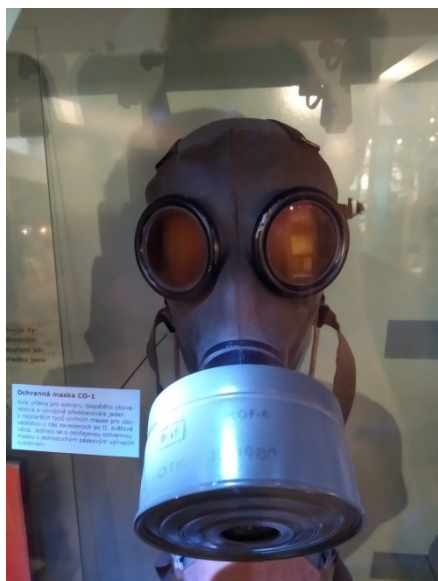
včasného varování obyvatelstva rostla úměrně s tím, jak se zvyšovala rychlost letadel. Proto byl kladen mimořádný důraz na spolehlivost poplachových prostředků, hlavně však na rychlost proniknutí varovných signálů od okamžiku, kdy byl prostředky protiletectvé obrany státu zachycen nepřátelský cíl. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 41)

Individuální protichemická ochrana

Z dob protektorátu a prvního poválečného období se zachovalo jen určité množství ochranných masek bývalé Civilní protichemické ochrany (CPO). Proto bylo nutné vyrobit urychleně pro obyvatelstvo kategorizovaných měst a pro osazenstvo objektů, nacházejících se v těchto městech dostatečné množství ochranných masek a prostředků individuální protichemické ochrany pro děti. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 42)

Za tímto účelem byl urychleně dokončen vývoj nových prototypů těchto prostředků a zahájena výroba ochranných masek CO-1 pro obyvatelstvo, dále výroba dětských ochranných vaků DV-52 pro děti do 18 měsíců a výroba dětských ochranných kazajek DK-52 pro děti od 18 měsíců do 3 let. V relativně krátké době bylo do konce roku 1954 vyrobeno 3,2 mil. kusů ochranných masek CO-1, 230 tis. kusů dětských ochranných vaků DV-52 a 257 tis. kusů dětských ochranných kazajek DK-52. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 43)

Obrázek č. 3 – Ochranná maska CO-1

Zdroj: (Muzeum policie ČR, Praha)

Kolektivní ochrana

Za hlavní možnost kolektivní ochrany v případě napadení státního území konvenčními zbraněmi bylo považováno ukrytí obyvatelstva, osazenstva závodů, obyvatelstva a žáků škol. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 43)

Bohužel přes veškeré vynaložení úsilí příslušných rezortních složek a civilní obrany se kolektivní ochranu v tomto období nepodařilo pozvednout na úroveň, odpovídající potřebám ochrany obyvatelstva. I s využitím úkrytů, vybudovaných v období II. světové války, bylo ke konci roku 1956 ukrytí ve městech I. kategorie zabezpečeno pouze 3,1%, ve městech II. kategorie 4% a ve městech III. kategorie 2%. Zabezpečení ukrytí osazenstva kategorizovaných objektů nepřesáhlo v průměru 4%. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 44)

Protichemické zabezpečení

Opatření a přípravy protichemické ochrany vycházely v tomto období z poznatků a závěru z konce II. světové války. Počítalo se s možností, že by proti státnímu území mohly být použity tehdy známé otravné látky typu yperit, lewisit, adamsit atd. Novodobé chemické otravné látky na bázi organofosfátu byly tehdy ve stádiu vývoje a na základě některých informací o jejich vlastnostech a způsobech použití nebylo možno přijmout ucelené závěry o způsobech ochrany proti jejich účinkům. Vzhledem k možnostem potenciálního nepřítele se dospělo k závěru, že pokud by tyto látky byly použity, tak pouze lokálně, především proti významným a důležitým městům nebo objektům, čímž by došlo pouze k místnímu zamoření. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 44)

Rozsah protichemických opatření byl dán především vytvářením protichemické služby civilní obrany. Podle směrnice o organizování protichemické služby civilní obrany (PCHSCO) z roku 1952 byla shlukována a organizována ve městech tehdejší I. a II. kategorie, tj. na 40 místech v republice. Jejím úkolem bylo koordinovat a organizovat síly a prostředky sloužící k ochraně obyvatelstva před nepřátelským chemickým útokem a k rychlé likvidaci následků tohoto útoku v postižených oblastech města. Byla určena pouze pro likvidační práce na území napadaném chemickou zbraní, jejíž použití se předpokládalo pouze na větší obytné celky v maximálním rozsahu $1/3 - 1/2$ plochy průměrně velkého okresního města. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 44)

Vojenské útvary civilní obrany

V této době byly vojáky z povolání obsazovány pouze funkce velitelů a náčelníků štábů, zatímco všechny ostatní funkce zastávali důstojníci, povolání na základě § 39 branného zákona ze zálohy. Byly využívány pro záchranné a likvidační práce v případě nepřátelského vzdušného napadení po dlouhou dobu na nízkém stupni. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 49)

Pokud jde o vojáky, kteří jsou v základní službě, byla z počátku situace poměrně příznivá a pro vojenské ústavy civilní obrany byli předurčováni branci v průměru se stejnou klasifikací, jako pro ostatní útvary armády. Od této zásady se ale pomalu upouštělo, počet branců s nižší klasifikací stále narůstal, až bylo dosaženo stavu, kdy u některých jednotek civilní obrany bylo 80% vojáků základní služby s klasifikací C a D, což pochopitelně velmi negativně ovlivnilo použitelnost těchto jednotek. Trvalo celá léta, než se podařilo docílit v tomto směru částečného zlepšení. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 50)

Při reorganizaci ministerstva vnitra v roce 1953 došlo také k převodu vojenských útvarů civilní obrany k ministerstvu vnitra a tyto útvary byly začleněny do sestavy vojsk ministerstva vnitra. Úvahy o začlenění do Vnitřní stráže byly vzhledem ke specifčnosti určení útvarů civilní obrany odmítnuty a tyto útvary zůstaly samostatnou složkou v rámci vojsk ministerstva vnitra vedle jednotek Vnitřní stráže (VS) a Pohraniční stráže (PS); stejnokroje však měli vojáci základní služby i vojáci z povolání civilní obrany stejné jako příslušníci Vnitřní stráže. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 50)

Koncem padesátých let se vojenské útvary podílely na demolicích zchátralých a opuštěných objektů v pohraničí, jejichž provedení bylo přiřazeno ministerstvu vnitra. V první etapě demolic bylo zlikvidováno více jak 17 tisíc objektů, přičemž bylo odpracováno cca 520 tisíc pracovních dnů, v druhé etapě demoličních prací vojenské útvary civilní obrany zlikvidovaly více než 8 tisíc objektů. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 51)

Opatření před zbraněmi hromadného ničení

První poznatky o zbraních hromadného ničení naznačovaly nutnost vytvořit v opatřeních a přípravě civilní obrany kvalitativně nové prvky. Tyto poznatky pronikly do civilní obrany již v závěru první poloviny padesátých let z armády, která jako první zaváděla do své organizace a bojové přípravy základní prvky ochrany, především proti jaderným zbraním na základě aplikace zásad ze Sovětského svazu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 53)

Na základě vyhodnocení a poznatků potenciálního nepřítele a jeho předpokládaných úmyslů bylo nutno přehodnotit stávající výchozí hlediska pro opatření a přípravy civilní obrany, založené na předpokladu výhradního použití konvenčních zbraní předpokládaným protivníkem proti našemu území. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 53)

Nepříznivé podmínky pro zajištění obranyschopnosti země a před civilní obranu stavěly rozsáhlé úkoly k národnímu hospodářství a ochraně obyvatelstva. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 53) Jednalo se především o (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 53):

- rozpracování otázek evakuace obyvatelstva,
- zpracování plánu včasného varování a vyrozumění,
- rozšíření protichemických opatření na celé území státu,
- zpracování ženíjných, technických normativů civilní obrany,
- novelizaci vládního usnesení o civilní obraně z roku 1951.

Vládní komise na ochranu proti zbraním hromadného ničení byla zřízena k realizaci výše uvedených opatření. Stanovila 11 měst, o nichž se dalo předpokládat, že vzhledem k jejich hospodářskému, politickému a vojenskému významu by se mohla stát cílem nepřátelského útoku jadernou zbraní. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 53)

Protichemická ochrana zaujímala významné místo v komplexu opatření civilní obrany k ochraně před zbraněmi hromadného ničení. Pro tento úsek bylo dne 13. září 1956 přijato vládní usnesení, obsahující zásady pro další rozvoj této oblasti ochrany. Cílem přijetí tohoto usnesení bylo možno zapojit příslušné orgány a instituce státní správy a národního hospodářství. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 54)

Důležitost zvláštních staveb civilní obrany (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 54):

- velitelská stanoviště, pozorovatelný, chráněná pracoviště,
- úkryty pro obyvatelstvo a osazenstvo závodů,

- stavby zdravotnické služby civilní obrany a ostatní.

V roce 1959 Správa civilní obrany ministerstva vnitra k tomu vydala „normativy ženižně-technických opatření civilní obrany v kategorizovaných městech a objektech“. Podle těchto normativů mělo být vybudováno ukrytí pro 60-70% obyvatelstva kategorizovaných prostorů již v mírové době a ukrytí zbytku obyvatel se mělo zajistit výstavbou úkrytů polního typu v době narůstání válečného nebezpečí. Normativy počítaly s tím, že výstavba úkrytů bude začleněna do občanské a bytové výstavby. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 54)

4.5 Civilní obrana v období 1958 - 1975

Ukrytí obyvatelstva

Koncepce ukrytí

Novou koncepcí národního hospodářství a ochrany obyvatelstva z roku 1962 bylo stanoveno zřizování úkrytů s přiměřenou odolností na celém území státu jako doplněk hlavního způsobu ochrany obyvatelstva před použitím zbraní hromadného ničení. Pro realizaci plánu ukrytí obyvatelstva a osazenstva závodů byly v roce 1962 vydány již zmíněné nové, v pořadí třetí ženižně-technické normativy, reagující v plném rozsahu na předpokládané napadení státního území zbraněmi hromadného ničení. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 63)

Druhy úkrytů

V letech šedesátých a na začátku let sedmdesátých se úkryty, využívané v civilní obraně dělily na základě třídy odolnosti, způsobu výstavby a začlenění v plánu ukrytí obyvatelstva zhruba na čtyři skupiny. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 64)

Stálé úkryty – tlakově odolné zapuštěné stavby, charakterizované přetlakem v čele tlakové vlny a podle hodnoty tohoto přetlaku rozdělované do tříd odolnosti, budované v kategorizovaných prostorech investičním způsobem jako dvojúčelové, ve zvláštních případech i jednoúčelové stavby, poskytující ochranu také proti pronikavé radiaci, bojovým otravným a biologickým látkám. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 64)

Úkryty jednoduchého typu – zřizované na branné pohotovosti státu úpravami sklepů nebo jiných vhodných podzemních prostorů a chránící proti tlakovým účinkům,

budované v kategorizovaných prostorech. Obsahem úpravy je zpravidla vyztužení stropů, aby snesly váhu trosek při zřícení budovy, utěsnění všech otvorů a osazení protitlakových prvků (dveře, poklopy). V případě dodatečného osazení improvizovaným filtrem ventilačního zařízení mohly poskytovat ochranu i na více než 1 den a chránit ukryvané i před radioaktivním zamořením. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 64)

Polní úkryty – budované mimo kategorizované prostory na volných prostranstvích, kde nehrozilo jejich zavalení při zřícení okolních budov, chránící před účinky tlakové vlny, v případě vzduchotěsné úpravy a vybavení improvizovaným filtračním ventilačním zařízením poskytujícím i částečnou ochranu proti radioaktivnímu zamoření. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 64)

Ochranné a úkrytové prostory – sloužící k provizornímu a rychlému ukrytí osob poskytující pouze ochranu proti radioaktivnímu zamoření, zřizované ve vhodných, v některých případech i nadzemních prostorech, snadno utěsnitelných jednoduchým způsobem. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 64)

Plán ukrytí

Ministerstvo místního hospodářství vydalo v roce 1957 „Směrnice pro vypracování plánů ukrytí obyvatelstva měst“. Podle těchto směrnic byly plány ukrytí obyvatelstva zpracovány ve všech kategorizovaných městech a v podstatě i ve většině okresních měst. Součástí těchto plánů byly i plány ukrytí žactva, jejichž zpracování garantovalo ministerstvo školství a kultury. Zpracování plánů ukrytí osazenstva objektů národního hospodářství zabezpečovala příslušná ministerstva rezortní cestou. Zásadním nedostatkem těchto dokumentů bylo, že vycházely z již v té době překonané koncepce napadení měst konvenčními zbraněmi a ne prostředky hromadného ničení. Z tohoto důvodu řešily uvedené směrnice otázky ukrytí obyvatelstva a měst izolovaně od problematiky ukrytí osazenstva závodů a v průběhu zpracování rovněž nedošlo ke sladění s plánem ukrytí žactva. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 64-65)

Proto byla na začátku let šedesátých v souladu s novou koncepcí ukrytí stanovena zásada, že se ukrývá takový počet osob, který zůstává v daném místě v případě očekávaného vzdušného napadení – tj. po provedení (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 65):

- plánované evakuace obyvatelstva určených měst, žactva škol a zaměstnanců z určených měst a okolí určených závodů,
- všeobecné mobilizace,
- opatření k realizaci hospodářsko-mobilizačních úkolů ve výrobní sféře.

Individuální protichemická ochrana

Koncepce

Díky výzkumu a vývoji novodobých otravných látek s nervově-paralytickými účinky v západních zemích a jejich zavádění do výzbroje armád a v souvislosti s rozvojem prostředků jejich dopravy na cíl bylo reálné, že v případě jejich použití dojde k zamoření rozsáhlých oblastí. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 68)

Hlavní zásady řešení individuální protichemické ochrany obyvatelstva byly stanoveny v roce 1960, kdy bylo vyřešeno a rozhodnuto postupně zabezpečit veškeré obyvatelstvo prostředky individuální protichemické ochrany (IPCHO). (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 69)

Také byla stanovena zásada zabezpečení dětí do 15 let, civilního obyvatelstva zařazeného do nevojenských jednotek civilní ochrany a zaměstnanců objektů ve městech kategorie „Z“ a „I“, které musí zůstat v provozu a nebudou evakuovány. Dále bylo určeno, že prostředky IPCHO budou podle možností vydány obyvatelstvu již v míru. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 69)

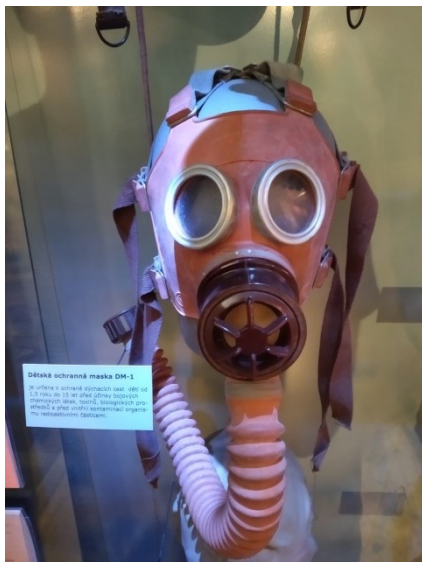
Podle této koncepce byla chráněna a zabezpečována individuální protichemická ochrana obyvatelstva. Nové prostředky IPCHO (ochranné masky, CM-3, filtry MOF, brašny, dětské ochranné vaky DV-6, dětské ochranné masky DM-1, osobní zdravotní balíčky) byly vyráběny v množstvích stanovených státním plánem a přidělovány podle zásad o přednostním zabezpečování příslušných skupin obyvatelstva. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 69)

Sortiment prostředků IPCHO

Pro zabezpečení civilní ochrany obyvatelstva proti účinkům otravných látek, bojových biologických prostředků a radioaktivnímu spadu byly v šedesátých letech a v první polovině sedmdesátých let k dispozici především tyto prostředky individuální protichemické ochrany (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 70):

1. Děti do 3 let
 - a) mladší děti – do 18 měsíců
 - dětský ochranný vak DV-52
 - dětský ochranný vak DV-62, DV-65
 - b) starší děti – od 18 měsíců do 3 let
 - dětská ochranná kazajka DK-52
 - dětská ochranná kazajka DK-62
 - dětská ochranná maska DM-0
2. Děti od 3 do 6 let
 - ochranná maska DM-1(velikost 1)

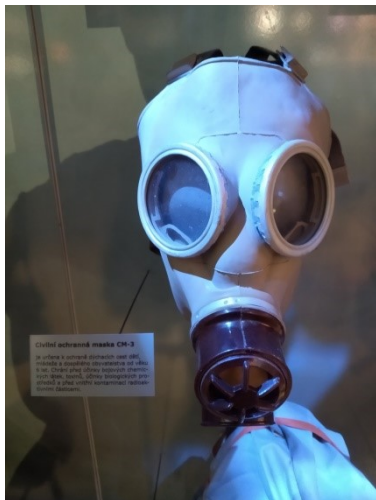
Obrázek č. 4 – Dětská ochranná maska DM-1

Zdroj: (Muzeum policie ČR, Praha)

3. Děti od 6 do 15 let
 - ochranná maska DM-1 (velikost 2)
 - ochranná maska DM-3/3h
 - ochranná maska CM-3 (velikost 3)

Obrázek č. 5 - Civilní ochranná maska CM-3

Zdroj: (Muzeum policie ČR, Praha)

4. Dospělé osoby

- ochranná maska CO-1
- ochranná maska M-52, BSS MO-4u
- ochranná maska CM-3

Obrázek č. 6 – Ochranná maska M-52

Zdroj: (Muzeum policie ČR, Praha)

5. Děti od 1,5 roku, dospělé osoby

- ochranná rouška

Výše informované a uvedené rozdělení prostředků IPCHO pro děti je pouze schematické. Výsledky antropometrických průzkumů a statistik již v první polovině šedesátých let ukazovaly, že se velikost dětského obličejce poměrně rychle měnila. Tomu se musel přizpůsobit i velikostní sortiment těchto prostředků, zejména pro děti ve věku od 6 do 15 let. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 71)

Skladování a ošetřování

Po zrušení centrálního způsobu skladování prostředků IPCHO byly tyto prostředky pro pracovní neaktivní obyvatelstvo dodávány a přidělovány přímo jednotlivým krajům a okresům a tam skladovány podle místních potřeb a možností. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 73)

V podstatě prostředky IPCHO byly skladovány trojím způsobem v (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 73):

- několika velkých skladech pro celý okres (3 – 4 sklady),
- tzv. střediskových obcích,
- jednotlivé obce okresu.

Protichemické a protiradiační zabezpečení

Koncem let padesátých i přes nevyjasněné legislativní otázky dochází ke vzniku většiny protichemických zařízení na objektech národního hospodářství včetně míst speciální očisty (MSO). V tomto období byly také položeny základy pro tvorbu jednotlivých prvků speciálního radiačního a chemického průzkumu civilní obrany, tvořeného především skupinami analytického zjišťování (SAZ), chemickými laboratořemi (CHL) a některými dalšími jednotkami. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 74)

Příprava obyvatelstva k civilní obraně

Tzv. masová příprava obyvatelstva k civilní obraně byla organizována v letech 1955 - 1957. Jejím cílem bylo zajistit, aby obyvatelstvo v obytných čtvrtích a osazenstvo závodů, úřadů, zemědělských objektů a dalších zařízení postupně získávalo nejnutnější

znalosti týkající individuální protichemické ochrany, poskytování první pomoci při zraněních, nehodách a požárech, likvidace malých požárů a aby bylo seznámeno se zásadami dodržování pořádku a povinností civilní obrany. Její náplní byla především příprava obyvatelstva k ochraně před účinky konvenčních a chemických zbraní. Příprava byla organizována v rozsahu 20 hodin, z nichž 11 hodin bylo určeno pro přednášky a 9 hodin pro praktická cvičení. Její realizací byly pověřeny společenské organizace – Svaz pro spolupráci s armádou, Československý červený kříž a Československý svaz požární ochrany. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 75-76)

V období 1960-1961 probíhala v rozsahu 18 hodin I. etapa tzv. všenárodní přípravy obyvatelstva k civilní obraně, jejímž cílem bylo seznámit co nejvíce občanů s účinky zbraní hromadného ničení, se základy ochrany proti nim a naučit poskytování nejnütnější pomoci sobě a spoluobčanům. Vzhledem k deklarované dobrovolnosti však byla rozhodujícím kritériem masová účast občanů. Značným problémem byla úroveň lektorů, jejich odborná připravenost a pedagogické schopnosti. Této etapy se údajně zúčastnilo 5,7 mil. občanů. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 76)

S cílem dosáhnout maximální integrace obrany země bez provedení změny v institucionálním uspořádání obrany, byl nejvyššími orgány státu počátkem roku 1967 přijat návrh nového jednotného branného systému ČSSR, na jehož základě se měl teritoriální systém obrany členit do čtyř subsystemů (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 77):

- politické a ideové činnosti,
- vojenské činnosti,
- ekonomického zabezpečení obrany a činností k zajištění ochrany obyvatelstva,
- bezpečnostních a zákonných opatření k ochraně teritoria.

Ekonomický subsystem měl provádět a zajišťovat mimo jiné také přípravu obyvatelstva k ochraně před účinky nepřátelských útoků. Vzhledem k politickému vývoji na konci šedesátých let však k realizaci jednotného branného systému v této podobě nedošlo. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 77)

Právním podkladem pro novou koncepci přípravy občanů k civilní obraně byl **Zákon č. 73 ze dne 27. června 1973 o branné výchově**. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 77) Z něho vyplývá, že smyslem přípravy občanů bylo (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 77):

- dosáhnout, aby každý občan cítil plnou odpovědnost za svoji osobní připravenost k civilní obraně,

- umožnit občanům, aby si osvojili znalosti a dovednosti nezbytné ke své ochraně a k ochraně svých spoluobčanů před účinky zbraní hromadného ničení a ostatních prostředků napadení,
- připravit občany k tomu, aby podle svých schopností mohli pomáhat při likvidaci následků napadení i živelních pohrom, požárů a velkých provozních havárií.

Účast civilní obrany při likvidaci následků přírodních a průmyslových katastrof

Usnesením vlády Republiky československé č. 49/58 a Směrnicí o civilní obraně Republiky československé bylo stanoveno, že mezi úkoly civilní obrany patří i patričná účast na pomoci národnímu hospodářství při živelních pohromách. Jednotky a útvary civilní obrany se ve smyslu ustanovení citované Směrnice podílely na záchranných pracích při povodních, požárech apod. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 78)

Řízení civilní obrany v novém státoprávním uspořádání po roce 1968

Ústavní zákon č. 143 ze dne 27. října 1968 Československé federaci ovlivnil i dění v civilní obraně. Vznik federace se sice nijak nedotkl úkolů a poslání civilní obrany, vynutil si však podstatné změny ve sféře jejího centrálního řízení a v dosavadních vztazích orgánů a složek civilní ochrany. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 79)

Jedním z nejvýznamnějších opatření v oblasti obrany země na konci let šedesátých bylo ustavení Rady obrany státu, Rad obrany republik a Rad obrany krajských a okresních (městských) národních výborů v roce 1969. Ustavením těchto orgánů skončila činnost územních komisí obrany všech stupňů. Tím, že Rada obrany státu byla ustavena ústavním zákonem (ústavní zákon č. 10 ze dne 31. ledna 1969 o Radě obrany státu), dostalo se jí a ostatním radám obrany odpovídajícího postavení a její usnesení byla závazná. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 79)

Organizace civilní obrany na objektech

Už v polovině let šedesátých se ukazovala překonanost požadavku, přijatého v době příprav civilní obrany na ochranu před účinky konvenčních zbraní, aby objekty

národního hospodářství byly z hlediska obrany více méně maximálně soběstačné. Bylo zřejmé, že záchranné a likvidační práce po nepřátelském útoku zbraněmi, mohou být v napadeném místě úspěšné jen tehdy, budou-li co nejučelněji využity všechny síly a prostředky civilní obrany a jestliže tyto práce budou vedeny jednotným zámyslem a jednotně řízeny a koordinovány. Přepřacované cílové analýzy potvrdily, že prostředků a sil civilní obrany nebude nikdy nadbytek a že by bylo přepychem vázat dosavadním způsobem organizaci sil a prostředků civilní obrany pouze na vlastní objekt, navíc bylo třeba využít skutečnost, že jednotky a útvary civilní obrany objektů jsou silou koncentrovanou na jednom místě, která by byla při předpokládaném vícesměnném provozu za války po většinu dne kdykoliv k dispozici. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 83)

4.6 Civilní obrana v období 1976 – 1989

Úkoly, řízení a organizace

Převáděním civilní obrany z podřízenosti Federálního ministerstva vnitra ČSSR do podřízenosti Federálního ministerstva národní obrany ČSSR dnem 1. ledna 1976 vznikla kvalitativně jiná situace. Rozhodující povinnost při zabezpečování obrany státu měla tehdejší Československá lidová armáda (ČSLA) a protože se civilní obrana stala určitým způsobem její součástí, začala postupně tvořit významný faktor obranyschopnosti státu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 89)

Pro její následující vývoj v souladu s obrannou doktrínou Varšavské smlouvy byly počátkem let osmdesátých stanoveny tyto teze jejího rozvoje (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 89):

- za hlavní a perspektivní způsob ochrany obyvatelstva považovat ukrytí s tím, že bude realizováno diferencovaně podle předpokládaného stupně ohrožení jednotlivých míst, již v míru připravovat podmínky pro ukrytí veškerého obyvatelstva v protiradiačních úkrytech budovaných z místních zdrojů svépomocí za branné pohotovosti státu,
- evakuaci považovat i nadále za způsob ochrany ve stanovených lokalitách a její rozsah upřesňovat podle nárůstu ukrytí obyvatelstva ve stálých úkrytech,

- ve spolupráci s rezorty státní správy se podílet na zvyšování odolnosti národního hospodářství a na zvyšování připravenosti jeho jednotlivých odvětví k civilní obraně,
- realizovat výstavbu stálých dvojúčelových krytů pro obyvatelstvo podle stanovených zásad a v souladu s přidělenými finančními prostředky na jednotlivá období,
- na území celého státu vybudovat moderní systém včasného vyrozumění a varování pro všechny orgány, organizace a obyvatelstvo,
- intenzivně provádět a zlepšovat všechny druhy přípravy řídicích a výkonných složek civilní obrany na všech stupních,
- za hlavní zdroje materiálu a techniky pro civilní obranu považovat i nadále místní zdroje národního hospodářství, v souladu s vyčleněnými prostředky na jednotlivá časová období postupně dosáhnout úplné zabezpečení civilní obrany speciálními druhy materiálu a techniky s využitím převodu vhodného materiálu z počtu armády.

Tyto základní směry vývoje, obsažené ve výše uvedených tezích ovlivnily úkoly, organizaci a metodu řízení civilní obrany prakticky až do roku 1990. Řada úkolů a opatření úzce navazovala a prolínala se s úkoly hospodářské mobilizace objektů výrobní i nevýrobní sféry (zvyšování produkční odolnosti, zabezpečení ukrytí nejsilnějších válečných směn atd.). (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 89)

Zásady řízení

Vrcholným státním orgánem pro řízení obrany ČSSR a civilní obrany jako její součástí byla Rada obrany státu (ROS). K vykonání svých rozhodnutí byla Rada obrany státu oprávněna stanovit úkol federálním ministerstvům, ostatním ústředním orgánům státní správy a radám obrany republik. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 91)

Ústředním orgánem státní správy pro organizaci, koordinaci a řízení civilní obrany na celém území státu bylo federální ministerstvo národní obrany (FMNO), tuto funkci vykonávalo i ve vztahu k organizacím, které v rámci federace neměly orgán s celostátní působností. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 91)

Bezprostřední odborně-metodické řízení a přípravu v civilní obraně ČSSR vykonával náčelník Civilní obrany ČSSR. Odpovídal ministru národní obrany za stav civilní

obranu, za rozpracování hlavních směrů jejího rozvoje a její zdokonalování, za plánování, koordinaci základních opatření a jejich jednotnou realizaci na celém území státu, za organizaci mezinárodní a vnitrostátní součinnosti v civilní obraně, za připravenost a včasné rozvinutí sil a prostředků civilní obrany k ochraně obyvatelstva a národního hospodářství k provedení záchranných a likvidačních prací po nepřátelském napadení, živelních pohromách a velkých provozních haváriích. Jeho výkonným orgánem byl **štáb Civilní obrany ČSSR**. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 91-92)

Mezi nejdůležitější úkoly, které federální ministerstvo národní obrany cestou štábu civilní obrany ČSSR plnilo, patřilo zejména (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 92):

- Rozpracování základních směrů rozvoje civilní obrany,
- Zpracování plánu civilní obrany,
- Plánování a řízení všech druhů příprav,
- Stanovení organizace a dislokace vojenských útvarů civilní obrany,
- Stanovení zásad velení a řízení,
- Rozpracování bojového použití vojenských i nevojenských sil civilní obrany,
- Udržování a rozvíjení mezinárodní spolupráce,
- Nasazování sil a prostředků při živelních pohromách a velkých provozních haváriích,
- Stanovení základních směrů všech druhů zabezpečení.

Plánování úkolů a opatření v civilní obraně

V duchu centralistického pojetí státu byly rozhodným nástrojem řízení v civilní obraně na všech stupních plány, které v různé formě většinou obsahovaly stanovené úkoly, termíny plnění, vykonavatele a podle potřeby také rozpočtové finanční prostředky. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 98)

Při plánování v civilní obraně se vycházelo z výhledových perspektivních plánů na období 10-15 let, které byly schvalovány nejvyššími státními orgány. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 98)

Úkoly z těchto výhledových plánů se rozpracovávaly zcela v duchu s plánováním v hospodářské sféře na pětileté plány, které byly hlavními dokumenty zejména v

investiční výstavbě civilní obrany a při plánování vědecko-výzkumné činnosti. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 99)

Základním dokumentem, zvláště na nižších stupních, byl přehled úkolů na rok, stanovený nadřazeným stupněm a podřazeným stupněm rozpracován do ročních prováděcích plánů, které obsahovaly konkrétní úkoly a způsob jejich plnění. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 99)

Splnění úkolů z ročních prováděcích plánů bylo nejdůležitějším kritériem práce v civilní obraně a předmětem kontrolní činnosti nadřazených stupňů. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 99)

Příprava a výcvik

K nejrozsáhlejším a nepřetržitým úkolem civilní obrany patřila příprava a výcvik jejich příslušníků. Z hlediska frekventantů tohoto procesu se jednalo o příslušníky vojenské části civilní obrany, tj. vojenských útvarů civilní obrany, územních štábů civilní obrany všech stupňů a zařízení civilní obrany, a o příslušníky nevojenské části civilní obrany. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 101) Subjekty přípravy a výcviku nevojenské části civilní obrany představovali (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 101):

- náčelníci, štáby, útvary, jednotky a zařízení objektů národního hospodářství,
- náčelníci, štáby, jednotky a zařízení služeb civilní obrany,
- svépomocné útvary obcí,
- základní jednotky civilní obrany měst a obcí,
- místní územní náčelníci civilní obrany.

Příprava a výcvik vojenských útvarů civilní obrany byla stanovena armádními předpisy a adaptací formy a obsahu specifickým potřebám civilní obrany a nevyvolávaly větší problémy. Naproti tomu příprava nevojenské části civilní obrany, již vzhledem k obrovskému počtu osob, vyžadovala značné nároky na organizační, metodickou a kontrolní činnost a zejména na materiální zabezpečení. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 101)

Organizace civilní obrany na objektech národního hospodářství

Zásady výstavby objektové organizace

Objektová organizace civilní obrany na objektech národního hospodářství byla na počátku druhé poloviny let sedmdesátých ustavena prakticky na všech objektech v souladu s předpisem ŠCOS-oper-4-8 „Směrnice pro organizaci útvarů a jednotek civilní obrany na objektech CO“ s výjimkou malých objektů (s počtem zařazených v civilní obraně 5 až 10 osob), což např. na území hlavního města Prahy představovalo cca 3500 objektů. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 104)

Bylo stanoveno, že organizace útvarů a jednotek civilní obrany objektů musí vycházet z uspořádání národního hospodářství a z podmínek, potřeb a možností objektů, jakož i z operačních potřeb a požadavků ochrany území stanovených orgány civilní obrany národních výborů a z ostatních obranných opatření prováděných na vlastním teritoriu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 104)

Limitujícím prvkem dosažení vyššího stupně připravenosti jednotek civilní obrany objektů v tomto období byl nízký stupeň jejich materiálních vybavení, zejména speciální a dozimetrickou technikou. Na území tehdejší ČSSR bylo materiální vybavení jednotek na 20 až 50 %, podle druhů materiálu byly rozdíly značně větší. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 104)

Dne 31. prosince 1976 bylo na území ČSSR cca 15 500 objektů, na nichž byla vybudována objektová organizace. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 104) Rozdělení podle počtu zařazených osob v civilní obraně bylo následující (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 104):

- od 5 do 29 osob – 7 900 objektů,
- od 30 do 99 osob – 4 600 objektů,
- od 100 do 999 osob – 2 875 objektů,
- nad 1 000 osob – 125 objektů. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 104)

Na objektech, které za branné pohotovosti státu zůstávaly v provozu, se podle rozhodnutí a potřeby územního náčelníka civilní obrany organizovaly tzv. záchranné útvary civilní obrany. Tyto útvary byly učeny pro rychlé zahájení záchranných prací především v prostorech předpokládaného napadení jadernými zbraněmi. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 104)

Služby civilní obrany

Služby civilní obrany byly určeny k provádění speciálních záchranných a likvidačních prací a k vytvoření podmínek pro činnost národního hospodářství za branné pohotovosti státu a za války. Tvořily významnou součást nevojenské části civilní obrany (dále součást CO). (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 110)

Jednotky stavebně-technické služby CO (STCHS CO) byly organizovány ministerstvy stavebnictví ČSR a SSR a prováděly technický průzkum, vyhledávání zavalených úkrytů v součinnosti s KMS CO. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 110)

Jednotky zdravotnické služby CO (ZDRS CO) byly organizovány ministerstvy zdravotnictví ČSR a SSR a prováděly zejména zdravotnický průzkum, vyhledávání a vynášení raněných, poskytování předlékařské pomoci, poskytování první lékařské pomoci, zdravotnické třídění zasažených, zdravotnický odsun, hygienickou očistu zasažených, opatření osob neschopných odsunu, zdravotnický dohled při hygienické očištění nezraněného obyvatelstva, hygienická a protiepidemická opatření. K nejdůležitějším jednotkám této služby patřily oddíly lékařské pomoci (OLP). ZDRS CO vydávala posudky o zdravotní nezávadnosti vody a potravin. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 110)

Jednotky komunální služby CO (KMS CO) byly organizovány ministerstvy vnitra ČSR a SSR a prováděly zejména radiační a chemický průzkum, vyhledávání a označování zavalených úkrytů v součinnosti se STCHS CO. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 110)

Jednotky zemědělské služby CO (ZMSCO) byly organizovány ministerstvy zemědělství ČSR a SSR a prováděly zejména veterinární, fytopatologický a biologický průzkum. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 111)

Jednotky požární služby CO (PS CO) byly organizovány ministerstvy vnitra ČSR a SSR a prováděly zejména požární lokalizaci, průzkum a likvidaci plošných a velkých požárů. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 112)

Jednotky vodotechnické služby CO (VDS CO) byly organizovány ministerstvy lesního a vodního hospodářství ČSR a SSR a zabezpečovaly zejména ochranu vody ve zdrojích, určených pro zásobování obyvatelstva. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 112)

Jednotky energetické a plynárenské služby CO (ESE CO a PLS CO) byly organizovány Federálním ministerstvem paliv a energetiky, zabezpečovaly zejména provoz energetických rozvodních sítí a zařízení pro dodávku proudu, provoz plynovodů, sítí, zařízení a dodávky plynu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 112)

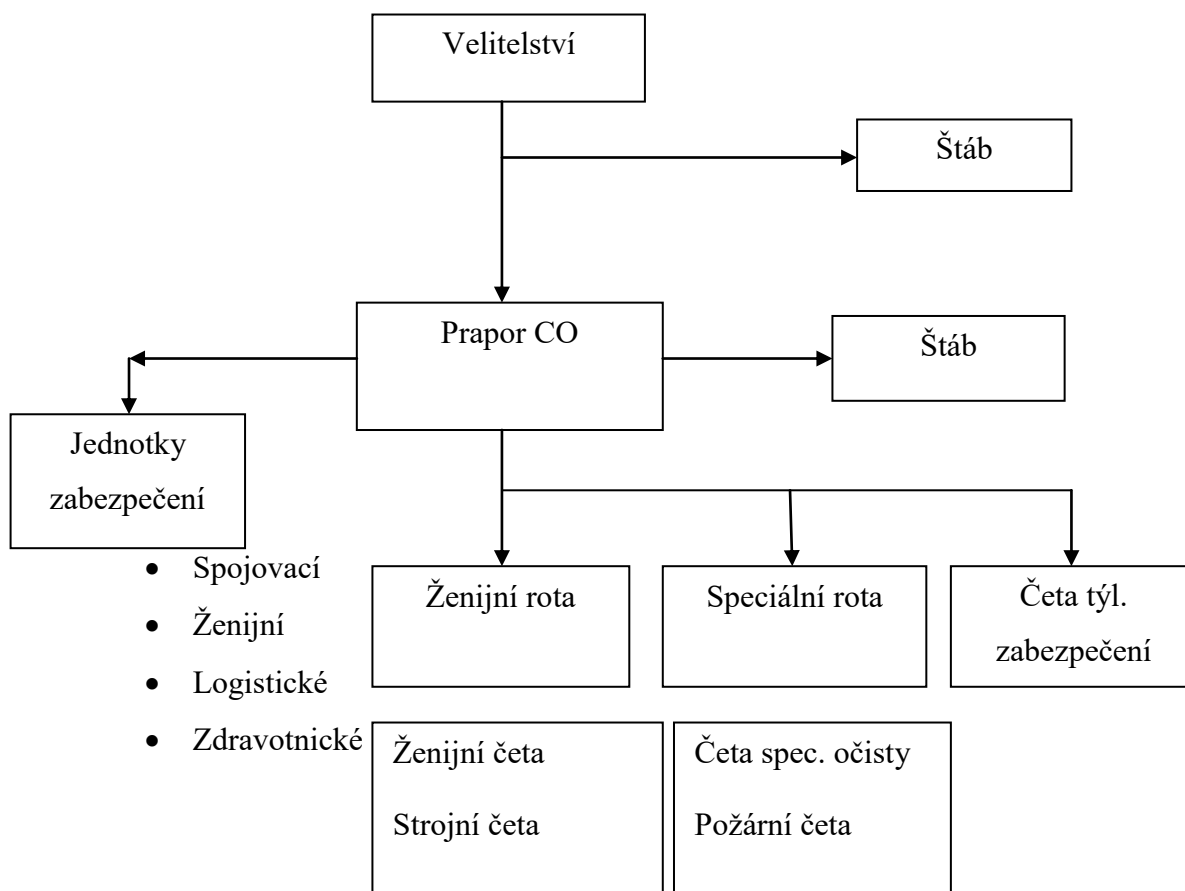
Jednotky zásobovací služby CO (ZS CO) byly organizovány Ministerstvy obchodu ČSR a SSR a zabezpečovaly zejména stravování příslušníků nevojenských jednotek CO. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 112)

Jednotky služby ochrany veřejného pořádku a bezpečnosti byly organizovány Ministerstvy vnitra ČSR a SSR a prováděly zejména zabezpečování pořádku při provádění záchranných a likvidačních prací. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 113)

Jednotky civilní obrany

Tyto složky měly na starost koordinaci všennárodní přípravy i přípravy speciálních jednotek jak v civilním sektoru, tak i materiálu pro zálohy které byly předurčeny po zmobilizování pro řešení prvořadých neodkladných záchranných a likvidačních prací. Celá tato organizace v roce 1976 přešla pod Ministerstvo národní obrany Československé lidové armády a byla jeho součástí až do jejího zrušení v roce 1993. Ve vojenské části byly vytvořeny **Pluky Civilní obrany**, které byly dislokovány na teritoriu republiky podle vyhodnoceného nebezpečí. Pluky byly vybaveny nejen vojenskou technikou, ale hlavně prostředky pro výše uvedené záchranné práce. Tedy požární technikou, protichemickou technikou, ženíjně vyprošťovací technikou, zdravotním materiálem, úpravnou vodou, chemicko-radiačním průzkumem a zabezpečením spojení. Nasazení této jednotky bylo s akceschopností do 30 minut od ohlášení. Těchto pluků bylo na teritoriu republiky 6 (Rakovník, Kutná Hora, Jindřichův Hradec, Bučovice, Olomouc, Hlučín). V každém kraji byly vybudovány sklady s příslušnou technikou a výstrojí pro 1200 osob. (Vilášek, Gerhát, 2017, str. 13-14)

Obrázek č. 7 – Organizační schéma pluku civilní obrany

Zdroj: (Vilášek, 2017, str. 15)

Příprava občanů k civilní obraně

Příprava občanů k civilní obraně (POCO) prošla od svého zahájení v roce 1955 několika etapami vývoje s různými názvy, s různým pojetím, zaměřením a výsledným efektem a této veškeré přípravy se zúčastnily miliony občanů. Jejím smyslem bylo připravit občany tak, aby v maximální možné míře byli schopni poskytnout ochranu sobě a svým spoluobčanům. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 113)

Legislativní vymezení

Právním podkladem pro přípravu občanů k civilní obraně v druhé polovině let sedmdesátých a osmdesátých byl **Zákon č. 73 ze dne 27. června 1973 o branné výchově** ve znění Zákonného opatření předsednictva Federálního shromáždění ze dne 11. března 1976, kterým se mění a doplňuje zákon o obraně Československé

socialistické republiky, zákon o působení federálních ministerstev a zákon o branné výchově. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 113)

Ukrytí obyvatelstva

Koncepce ukrytí

V souladu s dokumentem „Komplexní zdokonalování Civilní obrany ČSSR“, který byl roku 1981 schválen nejvyššími orgány státu, by stanoven hlavní způsob ochrany obyvatelstva – **ukrytí**. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 119)

Opatření civilní obrany byla, v souladu s vojenskou doktrínou Varšavského bloku, připravována k pravděpodobnému nedostatku času a směřována k operativnímu reagování na jakoukoliv situaci, z jejíž příčiny mohlo dojít k válce. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 119)

Vzhledem k těmto událostem a skutečnostem bylo za hlavní, perspektivní a účinný způsob ochrany obyvatelstva považováno ukrytí, které včas a operativně zajišťuje účinnou ochranu přímo v místech, kde lidé žijí a pracují. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 119)

Budování protiradiačních úkrytů a plán ukrytí

Vzhledem k požadavku zabezpečit ukrytí obyvatelstva celoplošně na území celé republiky v různých typech úkrytů ve variantách očekávaného i nenadálého napadení, bylo nutno provést nezbytná organizační opatření na všech stupních tehdejší státní správy a v celé výrobní sféře. Pro převážnou většinu obyvatelstva (90%) se předpokládalo ukrytí v protiradiačních úkrytech budovaných svépomocí (PRÚ-BS). (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 121)

Protiradiační úkryty (PRÚ) jsou upravené, nejlépe podzemní prostory staveb a budov, zabezpečující ochranu osob proti radioaktivnímu zamoření, vnějšímu i vnitřnímu ozáření, světelnému záření a částečně i proti účinkům tlakové vlny a bojových otravných látek ve formě aerosolu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 121)

Modernizace úkrytu

Stálé úkryty pro účely civilní obrany byly budovány v různých třídách odolnosti zpočátku jako jednoúčelové, samostatně stojící nebo vestavěné v průmyslové a bytové zástavbě a teprve od druhé poloviny let šedesátých jako dvojúčelové. Koncem let sedmdesátých existovalo asi 10 typů úkrytů, lišících se odolností, dobou pobytu ukryvaných, stupněm technického vybavení, velikostí půdorysné plochy na jednoho ukryvaného a různou ochranou proti radioaktivnímu záření. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 127)

Protože většina úkrytů nespĺňovala požadovanou dobu pobytu (48-72 hodin), bylo hlavním cílem modernizace dosažení těchto časových lhůt a pokud to bylo ekonomicky únosné a technicky proveditelné, také zvýšení ochranných vlastností, účelem nebylo zvýšení celkové tlakové odolnosti. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 127) Opodstatněnost této modernizace vycházela především z těchto skutečností (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 127):

- hodnota výše uvedených úkrytů představovala v cenových relacích v roce 1980 asi miliardu korun a jejich předpokládaná životnost se odhadovala na 50 – 100 let,
- výstavba nových tlakově odolných úkrytů by představovala částku až řádově větší,
- v lokalitách s ukončenou zástavbou nebylo možno pro nedostatek volných ploch ani uvažovat o budování nových úkrytů vzhledem k předepsané maximální doběhové vzdálenosti 300 m.

Individuální protichemická ochrana

Koncepce individuální protichemické ochrany

Základy koncepce rozvoje individuální ochrany obyvatelstva byly schváleny a stanoveny v polovině šedesátých let a ovlivnily vývoj v této oblasti na čtvrt století. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 128) V tomto relativně dlouhém časovém období k prostředkům individuální protichemické ochrany (IPCHO) ve smyslu materiální více či méně náležely (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 128-129):

- prostředky ochrany dýchacích cest a povrchu těla,

- zdravotnický prostředek jednotlivce,
- osobní diagnostický dozimetr.

Vývoj prostředků obrany dýchacích cest v civilní obraně

Prostředky ochrany dýchacích cest, používané v polovině let sedmdesátých bylo možno rozdělit do tří skupin (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 130):

- ochranné masky,
- ochranné vaky,
- ochranné kazajky.

Použití jednotlivých typů těchto prostředků a jejich vývoje existovaly následující skupiny obyvatelstva (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 130):

- děti do věku 1,5 roku,
- děti ve věku od 1,5 do 6 let,
- děti a mládež ve věku od 6 do 16 let,
- nevojenské jednotky civilní obrany,
- pracovně aktivní dospělé obyvatelstvo,
- pracovně neaktivní obyvatelstvo.

Pro každou skupinu se počítalo se zabezpečením odpovídajícím typem prostředků ochrany dýchacích cest, jejichž vývoj a výroba probíhala prakticky permanentně. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 130)

Prostředky ochrany horních cest dýchacích pro civilní obyvatelstvo nevojenské jednotky civilní obrany vyvinuté v sedmdesátých a osmdesátých letech (ochranná maska CM-4, dětský ochranný vak DV-75 a dětská ochranná kazajka DK-88) byly společným dílem Výzkumného ústavu civilní obrany ČSSR (VÚ CO) a Výzkumného ústavu gumárenské a plastikářské technologie (VÚGPT), výrobce byl tehdejší národní podnik Gumárny Zubří. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 130)

Obrázek č. 8 - Civilní ochranná maska CM-4, dětský ochranný vak DV-75, dětská ochranná kazajka

Zdroje: (Muzeum policie ČR, Praha)

Organizace výdeje prostředků individuální protichemické ochrany

Koncepce státní garance za skladování, přidělování, ošetřování a výdej prostředků individuální protichemické ochrany (IPCHO) potřebovala přípravu dosti náročných organizačních a technických opatření již v době míru na celém území státu, bez ohledu na rezortní princip přidělů z výroby nebo od roku 1985 zavedený teritoriální princip. Účinnost individuální protichemické ochrany závisela mimo jiné ve značné míře na včasném a správném výdeji prostředků IPCHO obyvatelstvu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 133)

Protiradiační a protichemické zabezpečení

Zanedbáme-li individuální protichemickou ochranu, která byla teoreticky záležitostí každého občana, tak protiradiační a protichemické zabezpečení v civilní obraně zahrnovalo komplex těchto opatření (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 136):

- provádění radiačního a chemického průzkumu, dozimetrické a laboratorní kontroly v rámci vojenských i nevojenských sil civilní obrany,
- zjišťování, vyhodnocování a řešení radiační a chemické situace v rozsahu potřeb plnění úkolů civilní obrany,

- zabezpečování speciální očisty s využitím prostředků vojenských a nevojenských sil civilní obrany a zařízení národního hospodářství,
- řízení režimů ochrany a činnosti všech skupin obyvatelstva při kontaminaci, vzniklé po napadení zbraněmi hromadného ničení nebo při výronu nebezpečných škodlivin v období míru.

Tato opatření včetně materiálně-technického a organizačního zabezpečení na sebe úzce navazují a vzájemně se podmiňují. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 136)

Radiační a chemický průzkum, dozimetrická a laboratorní kontrola

K velice důležitým složkám, určeným pro tuto činnost v rámci civilní obrany, patřily mobilní skupiny analytického zjišťování, stacionární měřicí místa úrovně radiace, chemické laboratoře civilní obrany objektů, služeb civilní obrany, jednotky dozimetrické kontroly a krajské chemické laboratoře civilní obrany. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 136)

Mobilní skupiny analytického zjišťování (MSAZ) byly konstituovány na vybraných objektech výrobní a nevýrobní sféry v počtu 2-3 na jeden okres. Jejich úkolem bylo provádět mobilní radiační a chemický průzkum po možných trasách. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 136-137)

Chemické laboratoře (CHL) civilní obrany objektů výrobní i nevýrobní sféry byly stanoveny k provádění převážně kvalitativní analýzy zjištěných a doručených vzorků otravných látek. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 137)

Jednotky dozimetrické kontroly byly stavěny především na vybraných zařízeních v rámci zdravotnické služby civilní obrany ke kontrole většího množství kontaminovaných osob. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 137)

Úloha civilní obrany v míru

Od poloviny let sedmdesátých docházelo k zřetelnému zmírňování mezinárodního napětí a s tím začala ve světě vystupovat do popředí také další role civilní obrany, směřující k ochraně obyvatelstva a materiálních hodnot v období míru před následky nejrůznějších přírodních a antropogenních katastrof. Tomuto trendu se začala ve vyspělých zemích přizpůsobovat i legislativa, která přesně vymezovala postavení civilní obrany při plnění těchto úkolů. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 147)

4.7 Civilní obrana Československé federativní republiky

Přechodné období

Jedním z počátečních kroků po listopadu 1989 byla po předešlém souhlasu Federálního shromáždění Československé socialistické republiky ratifikace Dodatkových protokolů k Ženevským úmluvám o ochraně obětí ozbrojených konfliktů prezidentem republiky dne 19. ledna 1990, ratifikační listiny byly uloženy v depozitáři úmluv u Švýcarské spolkové rady dne 14. února 1990. Pro Českou a Slovenskou Federativní Republiku vstoupily v platnost v souladu se svými články 95 odst. 2 a 23 odst. 2 dnem 14. srpna 1990. Text protokolu byl vyhlášen ve Sbírce zákonů sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí č. 168 Sb., ze dne 23. května 1991 o vázanosti České a Slovenské Federativní Republiky Dodatkovými protokoly I a II k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodní charakter, přijatými v Ženevě dne 8. června 1977. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 153)

Pro zabezpečení primárních funkcí působení civilní obrany v moderním demokratickém státě byly s platností od 1. srpna 1990 vydány Směrnice pro činnost nevojenské části Civilní obrany ČSFR v přechodném období, přičemž z hlediska účelovosti se za přechodné období považovala léta 1990-1992. Ustanovení těchto směrnic byla závazná pro federální ministerstva a ústřední orgány státní správy federace a jimi řízené organizace (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 153). Směrnice zahrnovaly úkoly v těchto oblastech činnosti civilní obrany (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 153):

- varování a vyrozumění,
- protiradiační a protichemické zabezpečení,
- kolektivní ochrana obyvatelstva,
- ochrana hospodářství,
- organizační struktura civilní obrany,
- příprava štábů, jednotek a zařízení,
- příprava obyvatelstva,
- řídicí a organizátorská práce,
- materiální, technické a finanční zabezpečení.

Právní úprava civilní obrany ve velmi rámcových obrysech a ustanoveních **zákona č. 40/1961 Sb., o obraně ČSSR** se stala z legislativních i věcných stanovisek nevyhovující. Pokud jde o pojetí a místo zákonné úpravy v soustavě československého branného zákonodárství, došlo se po analýze dosavadní právní úpravy civilní obrany v zákoně o obraně k závěru o účelnosti a potřebě zakotvení civilní obrany v samostatném zákoně. To odpovídalo předchozí zvyklosti československého branného zákonodárství a skutečnosti, že téměř ve všech vyspělých evropských státech je problematika civilní obrany (ochrany) vymezena samostatným zákonem, majícím samozřejmě návaznost na celou řadu dalších zákonů, vládních nařízení a jiných normativních dokumentů. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 154) Předpokládaná struktura nové zákonné úpravy měla být (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 154):

- civilní obrana a její poslání, hlavní úkoly civilní obrany a jejích orgánů,
- organizace civilní obrany a její řízení,
- účast a povinnosti orgánů a organizací v civilní obraně,
- účast, práva a povinnosti občanů v civilní obraně,
- náklady a finanční zabezpečení civilní obrany,
- přestupky na úseku civilní obrany a řízení v těchto přestupcích.

Koncepce Civilní obrany Československé federativní republiky

Základní obsah i rozsah návrhu právní regulace civilní obrany se shodoval v podstatě se zákonnými úpravami civilní obrany v ostatních státech bez zásadních rozdílů a odlišností a věcně vycházel z usnesení 5. schůze Rady obrany státu ze dne 25. června 1991, na které byly schváleny Koncepce Civilní obrany České a Slovenské Federativní Republiky a jako příloha k usnesení Harmonogram nejdůležitějších opatření v letech 1991-1992. Tato koncepce reagovala na trendy vývoje civilní obrany v zahraničí, s cílem urychleně přejít na využívání orgánů a organizací civilní obrany k ochraně obyvatelstva proti následkům katastrof (živelních pohrom, velkých havárií a ekologických katastrof) tak, jak je to ve vyspělých státech běžné a legislativně přesně vymezené. Podle této koncepce civilní obrana jako součást obrany státu zahrnuje komplex organizačních, odborných, materiálních a technických opatření směřujících k ochraně obyvatelstva a materiálních hodnot společnosti proti následkům vojenského napadení území prostředky nepřítelů za války, a proti následkům katastrof v době míru.

Podle této koncepce a při respektování Dodatkových protokolů k Ženevským úmluvám je cílem civilní obrany chránit civilní obyvatelstvo před nebezpečím, pomoci mu odstranit bezprostřední účinky akcí nebo pohrom a také vytvořit nezbytné podmínky pro jeho přežití. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 154)

Záměrem této koncepce bylo určité legislativní vymezení místa a úlohy civilní obrany v rámci obrany a bezpečnosti státu a jejího humanitárního poslání ve smyslu Dodatkových protokolů k Ženevským úmluvám na přechodnou dobu, než bude civilní obrana právně zakotvena ve formě samostatného zákona. Poprvé zde byla jasně formulována úloha civilní obrany v mírové době, tak jako ve většině vyspělých evropských států, a jednotlivé úkoly a opatření k naplňování této funkce jsou zřetelně odděleny od úkolů plněných za branné pohotovosti státu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 155)

Podle Směrnice o Civilní obraně ČSFR, ve znění výše uvedených dodatků, k provádění speciálních záchranných a prvořadých likvidačních prací a k vytvoření podmínek pro činnost národního hospodářství za branné pohotovosti státu se na jednotlivých stupních řízení organizovaly zejména tyto služby civilní obrany (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 155):

- komunální,
- ochrany veřejného pořádku a bezpečnosti,
- požární,
- stavebně-technická,
- zásobovací,
- zdravotnická,
- zemědělská.

Kromě toho se vytvářela energetická a plynárenská služba civilní obrany. Úkoly spojení zabezpečovalo ústřední ředitelství spojů. Další úkoly ve prospěch civilní obrany zajišťovalo federální ministerstvo dopravy. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 155)

5. SOUČASNÝ STAV CIVILNÍ OCHRANY

Rozdělením ČSFR a vznikem České republiky 1. ledna 1993 došlo k přeměně podmínek pro fungování civilní obrany. Podle § 16, odst. 1 zákona ČNR č. 21/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon ČNR č. 2/1969 Sb., je Ministerstvo obrany ústředním orgánem státní správy zejména pro zabezpečování obrany České republiky, řízení Armády České republiky, civilní ochranu a další. Ustanovení tohoto zákona používá oficiálně po dlouhé době pojem civilní ochrana, i když správné vymezení obsahu tohoto pojmu ve vztahu k pojmu civilní obrana v podmínkách České republiky tehdy neexistovalo. Dnem 31. prosince 1992 ukončil svoji činnost štáb CO ČSSR a jeho funkci převzal dnem 1. ledna 1993 Štáb CO České republiky. Pro fungování systému civilní ochrany v podmínkách České republiky a zejména pro jeho transformaci bylo dne 17. března 1993 vydáno Usnesení vlády ČR č. 126 ke stavu civilní ochrany České republiky, její struktuře a materiálnímu zabezpečení, jehož přílohou jsou Opatření civilní ochrany České republiky. Tímto usnesením vláda konstatuje, že vytvoření nového systému civilní ochrany se bude řešit současně s novou koncepcí Armády České republiky a bude plně respektovat Dodatkové protokoly I a II k Ženevským úmlouvám. Dále vláda v tomto usnesení mimo jiné ukládá ministru obrany předložit do 30. června 1993 návrh nového systému civilní obrany, který bude úspornější než systém dosavadní. V příloze tohoto usnesení jsou uvedena vybraná opatření civilní ochrany, která je nutno realizovat v souladu s čl. 61 Dodatkového protokolu I k Ženevským úmlouvám pro zachování funkčnosti systému civilní ochrany do doby přijetí právní úpravy. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 157)

Význam tohoto závažného usnesení vlády ČR pro civilní ochranu byl dán zejména následujícími fakty (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 157):

- Především tím, že nejvyšší orgán státní správy bezprostředně po vzniku ČR stanovil požadavky na realizaci opatření civilní ochrany. To svým obsahem bezprostředně pomáhá k naplňování Listiny základních práv a svobod, která je nedílnou součástí ústavního pořádku České republiky. V této souvislosti je třeba poznamenat, že naposledy se otázkami civilní ochrany zabývala vláda republiky Československé dne 15. ledna 1958. Pro praktickou realizaci opatření civilní ochrany byla v minulosti většinou přijímána usnesení Rady obrany státu.

- Za druhé, vláda upozornila na to, že proces změny civilní ochrany není dosud ukončen a předpokládá, že systém civilní ochrany sehraje větší úlohu v době míru, zejména v regionálních nebo celostátních záchranných systémech.
- Za třetí, projednáním materiálu vláda sledovala nahradit nedostačující legislativní řešení opatření civilní ochrany přijetím konkrétních opatření do doby vydání zákona o civilní ochraně. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 157)

Vláda České republiky projednáním otázek civilní ochrany vytvořila potřebné předpoklady pro výstavbu nové civilní ochrany, která bude respektovat mezinárodní právní normy a potřeby i možnosti našeho státu. K výše uvedenému vládnímu usnesení byly ministerstvem obrany – štábem CO ČR vydány v dubnu 1993 Odborné a metodické pokyny k realizaci opatření civilní ochrany ČR jako odborný prováděcí dokument civilní ochrany k zabezpečení realizace opatření uvedených v příloze vládního usnesení. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 157)

Rok 1993 byl začátkem význačných změn v civilní ochraně již v podmínkách České republiky. Proces transformace, související s využitím jednotlivých opatření civilní obrany pro případ vzniku mimořádných situací v době míru, zahájený v roce 1992 nebyl dokončen. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 157) Činnost civilní ochrany v roce 1993 byla zaměřena především na (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 157-158):

- udržování trvalé provozuschopnosti a pohotovosti varovacích a vyrozumívacích systémů,
- údržby vybudovaného úkrytového fondu a novelizaci plánů ukrytí,
- přehodnocení zásad individuální ochrany obyvatelstva v regionech ohrožených možným výronem nebezpečných škodlivin,
- vytvoření regionálních a místních sil a prostředků s přihlédnutím k potřebám a možnostem, včetně zabezpečení jejich přípravy,
- vytvoření předpokladu k navázání spolupráce Civilní ochrany ČR se sousedními státy a pro její začlenění do příslušných mezinárodních organizací a systémů,
- stanovení zásad pro využití opatření civilní ochrany při mimořádných situacích v míru, včetně účasti v regionálních záchranných systémech,
- řádné skladování a ošetřování materiálu civilní ochrany a jeho evidenci,
- efektivní a racionální využívání přidělených finančních prostředků v souladu s nově vydanými předpisy.

Dnem 1. září 1993 byl rozkazem ministra obrany vytvořen Hlavní úřad Civilní obrany ČR, který se stal orgánem Ministerstva obrany ČR pro výkon státní správy ve věcech civilní ochrany a současně nástupnickou organizací štábu CO ČR. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 158)

V souvislosti na restrukturalizaci systému civilní ochrany, uloženou vládním usnesením č. 126/1993, bylo dne 24. listopadu 1993 vydáno Usnesení vlády České republiky č. 660 o právní úpravě zabezpečení výkonu státní správy ve věcech ochrany obyvatelstva v působnosti okresních úřadů (magistrátů). Obsahem tohoto usnesení je skutečnost, že štáby CO okresů (magistrátů měst) dnem 31. prosince 1993 končí svoji činnost a jejich úkoly budou od 1. ledna 1994 provádět oddělení ochrany obyvatelstva referátů obrany a ochrany (krizového managementu) okresních úřadů (magistrátů měst). Převod pracoviště, zabývajícího se ochranou obyvatelstva, do působnosti okresních úřadů a magistrátů měst reagoval tak na požadavky většiny přednostů okresních úřadů, kteří podle zákona ČNR č. 423/1992 Sb. a pozdějších doplňků o okresních úřadech odpovídají mimo jiné také za úkoly civilní obrany ve své působnosti. Provedená úprava také respektovala požadavek zcivilnění výkonu státní správy, neboť v nových strukturách civilní obrany na těchto stupních již nepůsobí vojáci z povolání. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 158)

Dne 31. prosince 1993 byla zrušena oddělení organizačně-ekonomického zabezpečení civilní obrany v krajských městech (bývalé štáby CO krajů a hlavního města Prahy) a k zajištění plnění úkolů civilní ochrany v jednotlivých regionech (krajích) byly dnem 1. ledna 1994 vytvořeny regionální úřady a Úřad CO hlavního města Prahy. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 158)

Integrovaný záchranný systém a jeho zásady

Usnesením vlády ČR č. 246 ze dne 29. května 1993 byly stanoveny zásady Integrovaného záchranného systému (IZS), přičemž civilní ochrana je pokládána za jeden ze subjektů tohoto záchranného systému. Nezastupitelnou roli v něm sehrávají územní vojenské útvary civilní ochrany, přičemž s jejich nasazením v rámci tohoto systému se počítá v druhém sledu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 158)

IZS představuje soustředěný potenciál záchranných sil a prostředků. Je to systém vazeb, zabezpečující koordinovaný postup záchranných, pohotovostních a jiných

služeb, orgánů státní správy a samosprávy, fyzických a právnických osob při záchranných a likvidačních pracích. Cílem IZS je účelovým a plošným využitím soustředěných sil a prostředků záchrana lidských životů, hmotných a duchovních statků společnosti a snižování následků při mimořádných událostech. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 158-159)

Ustanovení a tvorba IZS představuje celý komplex organizačních opatření s důrazem na řízení, technické a personální vybavení a vytvoření či sladění systému spojení jak uvnitř jednotlivých součástí, tak i mezi nimi. V IZS působí řada různorodých subjektů od profesionálních organizací a sborů až po dobrovolné organizace a sdružení. Jádrem IZS jsou vždy služby, které se zpravidla bezprostředně po vzniku mimořádné události zúčastní provádění záchranných a likvidačních prací. Ostatní složky, orgány, organizace, sdružení a spolky vystupují při záchranných pracích zpravidla jako odborné poradenské prvky, případně jako prvky podpůrné. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 159)

Určitá podoba IZS je podmíněna vytypovanými riziky v té které oblasti a rozsah součinnosti organizací a služeb v rámci IZS závisí na druhu a rozsahu mimořádné události, kterou je třeba řešit. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 159) Proto v každém správním celku nebo regionu je vhodné vědět (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 159):

- které živelní pohromy, provozní havárie, ekologické katastrofy, velké dopravní nehody postihly dané území v minulosti a jaký byl průběh těchto událostí,
- k jakým problémům by mohlo dojít při případných budoucích mimořádných událostech a četnost jejich výskytu,
- jaké činnosti sociální, vědecké a technické mohou snížit zranitelnost obyvatelstva a zvýšit ochranu majetku, ekonomiky, dopravy apod.

K tomu směřují všechna technickoorganizační opatření, zajištění personálního řízení a organizace vhodných sil a prostředků k provádění záchranných a likvidačních prací v plném rozsahu ani není možné. Smyslem bylo vytvořit určitý právní institut spolupráce. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 159)

V principech je kladen velký důraz na samostatnost všech složek systému. Hlavním důvodem je nezbytná hluboká odborná zkušenost svěřené problematiky činností (ochrana životního prostředí, zdravotnická právní pomoc, ochrana veřejného pořádku, požární ochrana nebo radiační ochrana atd.), která nemůže být narušována zásahy do organizace a řízení. Samostatnost složek však není v rozporu s integrující funkcí

územního orgánu státní správy, jejímiž nástroji jsou zejména havarijní komise, informační a operační střediska IZS a samotné pravomoci představitelů státní správy příslušného územního stupně. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 159)

V dnešní době už platí zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, který vymezuje integrovaný záchranný systém, stanovuje složky integrovaného záchranného systému a jejich působnost, pokud tak nestanoví zvláštní právní předpis, působnost a pravomoc státních orgánů a orgánů územních samosprávných celků, práva a povinnosti právnických a fyzických osob při přípravě na mimořádné události a při záchranných a likvidačních pracích a při ochraně obyvatelstva před a po dobu vyhlášení stavu nebezpečí, nouzového stavu, stavu ohrožení státu a válečného stavu. (viz předešlá kapitola 2.1 Integrovaný záchranný systém, str. 11)

Záchranné útvary civilní ochrany

V roce 1994 v rámci probíhající transformace došlo k významným změnám především v použitelnosti a působnosti záchranných útvarů civilní ochrany (dříve vojenských útvarů CO). Na základě rozhodnutí ministra obrany ČR se uskutečnila dnem 1. ledna 1994 zásadní změna v řízení záchranných útvarů civilní ochrany (dále záchranných útvarů CO). Byly přesunuty z podřízenosti Generálního štábu Armády ČR (dále AČR) do přímé podřízenosti Hlavního úřadu CO ČR. Tím byl odstraněn rozpor, spočívající v tom, že se Civilní ochrana ČR hlásila k naplňování Dodatkových protokolů I a II k Ženevským úmluvám z roku 1949 na straně jedné a na straně druhé její výkonné síly byly začleněny do sestavy AČR. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 159-160)

Zároveň s tím došlo k dalšímu posílení autonomie Civilní ochrany ČR v rezortu Ministerstva obrany, ale také ke zvýšení odpovědnosti orgánů civilní ochrany za plnohodnotné naplňování poslání Civilní ochrany ČR, tj. ochranu obyvatelstva a materiálních hodnot v případě jakékoliv krizové situace včetně ozbrojeného konfliktu. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 160)

Z hlediska vnitřní politiky státu znázorňuje civilní ochrana významné systémové opatření státu k naplnění práva občana na ochranu života v krizových situacích. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 160)

Do těchto systémových opatření svojí činností přiléhají i záchranné útvary CO, které tvoří základní akceschopnou a výkonnou centrální sílu civilní ochrany. V případě potřeby může být uskupení záchranných útvarů CO posilováno povoláním vycvičených záloh. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 160)

Prvořadým úkolem záchranných útvarů CO je jejich příprava k provádění záchranných a neodkladných prací, které tvoří souhrn specializovaných činností, jejichž cílem je poskytovat masovou a všestrannou péči obyvatelstvu především za krizových situací a vytvářet nezbytné podmínky pro jeho přežití. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 163)

Vzhledem k uvedeným faktům byla vydána „Směrnice ředitele Hlavního úřadu CO ČR pro uvádění vojenské části CO ČR do vyšších stupňů připravenosti“, která vešla v platnost dnem 1. ledna 1994. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 163)

Směrnice upravuje a řeší (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 163):

- regionální působnost záchranných útvarů (od roku 1997 záchranných a výcvikových základen -ZVZ) CO,
- dobu pohotovosti sil a prostředků,
- použití sil a prostředků,
- další perspektivy výstavby civilní ochrany.

Pro souhrnné materiálně-technické zabezpečení činnosti záchranných útvarů CO vznikla současně se změnou podřízeností těchto útvarů základna logistiky se sídlem v Olomouci. Do její podřízenosti byly převedeny bývalé územní útvary CO, reorganizované na záchranné prapory (dříve v podřízenosti štábů CO krajů) a mobilizované za branné pohotovosti státu. U záchranných útvarů CO byly vytvořeny základny humanitární pomoci, předurčené pro pomoc obyvatelstvu postiženému následky mimořádných situací ve formě nouzového ubytování, ošacení. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 163)

Nová koncepce ochrany obyvatelstva

V březnu roku 1994 byla předložena k projednání ve vládě pojetí civilní ochrany (přepracovaná verze), vycházející z vládního usnesení č. 126. Vláda se s její náplní seznámila a uložila ministru obrany vypracovat rámcovou **koncepci ochrany obyvatelstva** ve spolupráci s ministry hospodářství, vnitra, zahraničních věcí,

zdravotnictví a životního prostředí a tuto předložit vládě. Toto rozhodnutí vlády bylo klíčové a tvoří historický předěl ve vývoji ochrany obyvatelstva v našich podmínkách. Již první práce na této koncepci naznačily, že jde o mimořádně náročný a složitý úkol. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 163)

V oblasti varování a vyrozumění bylo cílem vytvořit komplexní automatizovaný systém varování a vyrozumění obyvatelstva, který by zabezpečoval (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 163):

- varování obyvatelstva před následky vzniklých krizových situací,
- vyrozumění státních, hospodářských a jiných orgánů a subjektů,
- svolání předurčených osob,
- informování občanů a vydání příslušných orgánů,
- předávání informací pro rozhodovací proces příslušných orgánů.

Tento systém byl propojen s různými obdobnými systémy. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 163)

Na úseku kolektivní ochrany se předpokládalo zaměřit soustředěnost především na udržení kvality současného úkrytového fondu (ukrytí ve stálých tlakově odolných úkrytech je zabezpečeno asi pro 10% obyvatelstva) a na eventuální zvýšení jeho vybavenosti a použitelnosti. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 163)

V individuální ochraně se orientovaly koncepční úvahy k preferenci a státní garanci zabezpečení prostředků individuální ochrany pro děti do 15 let včetně doprovodu, osob ve zdravotnických a sociálních zařízeních, personálu civilní ochrany, personálu Integrovaného záchranného systému a dalších složek, určených k plnění úkolů civilní ochrany. Pro vybavení ostatních občanů, právnických osob a podnikajících fyzických osob se předpokládalo vytvoření podmínek k pořízení prostředků individuální ochrany srovnatelných s vyspělými státy na vlastní náklady. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 163-164)

V oblasti vzdělávání vykonávaly funkci centrálního vzdělávacího zařízení civilní ochrany **Institut civilní ochrany ČR (ICO ČR) Lázně Bohdaneč**, který je v oblasti vzdělávání akreditován u Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. ICO ČR vznikl v roce 1991 integrací bývalého Výzkumného ústavu CO ČSSR (ČSFR) Pardubice, Učebně-výcvikového střediska CO ČSSR (ČSFR) Kutná Hora a Výpočetního střediska CO ČSSR (ČSFR) Slovenská Lúпча. Jemu podřízená čtyři

školicí střediska civilní ochrany (ŠS CO), dislokována v Kamenici (okr. Praha západ), Třemošné (okr. Plzeň sever), Tišnově (okr. Brno venkov) a Olomouci s detašovaným pracovištěm ve Frenštátu pod Radhoštěm (okr. Nový Jičín), znázorňují regionální vzdělávací zařízení. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 164)

V roce 1995 byl Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR přijat experiment Hlavního úřadu CO ČR, jehož cílem bylo ověřit možnosti začlenění tématu ochrany člověka za mimořádných situací do vybraných vyučovacích předmětů. Experiment se uskutečnil ve vybraných základních a středních školách celkem ve třech etapách. Z výsledků tohoto experimentu, ukončeného v roce 1997, vyplynula opodstatněnost zařazení této učební tematiky do výuky počínaje rokem 1999. K tomuto byla vydána metodická příručka, obsahující návrh, jak žáky připravit na dopad následků živelních pohrom a mimořádných událostí, způsobených lidskou činností. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 164)

Příručka je členěna do čtyř kapitol (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 164):

- ochrana člověka za mimořádných situací,
- živelní pohromy,
- havárie s únikem nebezpečných látek,
- radiační havárie jaderně-energetických zařízení.

Zvýšená aktivita civilní ochrany

Po roce 1994 došlo k zesílení zahraničních aktivit Civilní ochrany ČR. Mezinárodní spolupráce se rozvíjela s cílem získat poznatky o jednotlivých oblastech civilní ochrany v zahraničí. Spolupráce se realizovala především účastí odborníků Civilní ochrany ČR na seminářích, shromážděních a konferencích. Úzké kontakty s Výborem pro civilní nouzové plánování NATO (SCEPS) postupně přecházely z oficiální úrovně na úroveň pracovní. Pozornost byla také zaměřena na realizaci projektu „Partnerství pro mír“ a konkrétním projevem snahy v této oblasti bylo uspořádání 3. mezinárodního semináře s tematikou zaměřenou na řešení technologických havárií a přepravy nebezpečných škodlivin, kterého se zúčastnilo 25 států. Byly uzavřeny mezivládní smlouvy o vzájemné pomoci při katastrofách mezi Českou republikou a sousedními státy. Vyvrcholením úsilí v rámci zahraničních aktivit bylo **přijetí ČR do NATO v březnu**

1999 a tím také začlenění civilní ochrany do obdobných struktur v rámci aliance. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 164)

S předpokládaným přijetím ČR do Evropské unie započal proces „přibližování se“ také na úseku civilní ochrany, která je v rámci Evropské unie začleněna do generálního ředitelství GR-XI-životní prostředí, jaderná bezpečnost, radiační ochrana a civilní ochrana. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 164)

Přístupová jednání začala v březnu 1998. O pět let později v Athénách podepsal prezident Václav Klaus a ministerský předseda Vladimír Špidla Smlouvu o přistoupení, která vstoupila v platnost **1. května 2004, kdy se Česká republika stala plnoprávným členem Evropské unie.** (URL₃)

Strukturálně je ochrana obyvatelstva zahrnuta do generálního ředitelství, zabývajícího se Životním prostředím (DG Environmental), oddělení civilní ochrany a ekologických havárií. Unie používá pro oblast ochrany obyvatelstva, tak jak je rozuměn v České republice, historicky zavedený pojem civilní ochrana. (Linhart, Šilhánek, 2005, str. 25)

K prohloubení efektivity opatření civilní ochrany a její participace zejména v rámci Integrovaného záchranného systému byly Hlavním úřadem CO ČR uzavřeny součinnostní smlouvy s Českým červeným křížem, Sdružením hasičů Čech, Moravy a Slezska, Svazem civilní obrany a Svazem záchranných brigád kynologů ČR. Tyto smlouvy jsou každoročně obnovovány. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 165)

V druhé polovině devadesátých let došlo ke zlepšení v oblasti komunikace s veřejností v případě mimořádných událostí. Na základě zahraničních zkušeností byla vypracována koncepce komunikace s veřejností pro případ nouze v podmínkách naší republiky. V rámci větší popularizace civilní ochrany mezi nejširšími vrstvami obyvatelstva byla v prostorech Centra hasičského hnutí Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska v Příbyslavi v roce 1997 znovuotevřena stálá expozice Civilní ochrany České republiky. Tato expozice je směřována převážně na ukázkou jednotlivých činností a aktivit současné civilní ochrany České republiky a historizující prvky jsou omezeny pouze na nejnutnější míru. Tím je dán celkový charakter expozice, jejímž cílem je prezentovat současnou civilní ochranu v našich podmínkách a určitým způsobem také charakterizovat její pozice v mezinárodním měřítku. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 165)

Změny v bezpečnostním systému

Přestože i po roce 1995 bylo permanentně vydáváno značné úsilí na reglementaci civilní ochrany zákonnou formou tak, jak je tomu téměř ve všech vyspělých evropských státech, a byla připravena celá řada jednotlivých variant návrhu příslušného zákona, chyběla politická vůle a celospolečenské klima k přijetí dokumentu tohoto druhu. Jedním z důvodů byla také neexistence ústavního zákona o bezpečnosti – základního dokumentu branně-bezpečnostní legislativy. Tuto situaci také ovlivnily reálné úvahy o možném převodu civilní ochrany do rezortu vnitra tak, jak je tomu v členských státech NATO v Evropě. Toto určité právní „vakuum“ komplikovalo zejména použití jednotek civilní ochrany při řešení havárií a katastrof v mírové době. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 166)

Ve spojitosti se snahou ČR o začlenění se do evropských a euroatlantických struktur po bok vyspělých demokratických států došlo v druhé polovině devadesátých let k postupujícím změnám v bezpečnostním systému, které také významným způsobem postihly civilní ochranu. Změna bezpečnostního systému úzce souvisí s přijetím nových zásadních legislativních dokumentů branně-bezpečnostního charakteru. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 166)

Usnesení vlády České republiky ze dne **26. března 1997 č. 177 byla přijata Národní obranná strategie České republiky**. Tento významný dokument politického charakteru tvoří koncepční základ pro výstavbu komplexního systému obrany České republiky a pro vojenskou strategii. Cílem národní obranné strategie je stanovit zásady pro činnost, která směřuje k zajištění bezpečnosti státu, k odvrácení ozbrojeného konfliktu a k použití ozbrojených sil k obraně v případě, že výše uvedené hodnoty budou ohroženy vnějšími nebo vnitřními faktory. Národní obranná strategie je nad-rezortní, neboť se vztahuje k celé oblasti přípravy státu na hospodářskou mobilizaci, přípravy státního území, infrastruktury a veškerého potenciálu zdrojů a prostředků, které má stát k dispozici pro obranu. Na realizaci národní obranné strategie se v rámci své působnosti podílejí všechny ústavní orgány státu, orgány státní správy, územní samosprávy, právnické osoby a občané. Náročná obranná strategie je každoročně upřesňována pod vlivem objektivních změn a potřeb. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 166)

Katastrofální následky povodně v létě roku 1997 a stále jasnější obrysy vstupu ČR do NATO urychlily přijetí **Usnesení vlády ČR ze dne 12. listopadu 1997 č. 710 ke**

koncepti zabezpečení úkolů civilní ochrany definovaných Dodatkovým protokolem I Ženevským úmluvám o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů u 12. srpna 1949. Tímto usnesením vláda ČR vzala na vědomí koncepci civilní ochrany a uložila ministrům obrany, vnitra a financí zpracovat a předložit vládě návrh harmonogramu pro zabezpečení převodu výkonu státní správy ve věcech civilní ochrany z působnosti Ministerstva obrany do působnosti Ministerstva vnitra. Podle této koncepce je civilní ochrana součástí civilního nouzového plánování, které je chápáno jako souhrn opatření, činností a vazeb směřujících k ochraně a záchraně obyvatelstva, majetku a dalších hodnot při krizových situacích, k zachování nejvýznamnějších součástí infrastruktury společnosti a k podpoře vojenské obrany státu. Civilní ochrana je pak považována za tu součást civilního nouzového plánování, která směřuje k záchraně obyvatelstva majetku v případech, kdy rozsah mimořádné situace přesahuje rámec obvyklého řešení. Toto usnesení vlády představuje zásadní průlom z hlediska legislativy civilní ochrany a zejména z hlediska jejího vymezení stanovuje zásadní průlom z hlediska legislativy civilní ochrany a zejména z hlediska jejího vymezení v rámci civilního nouzového plánování v souladu s principy platnými ve vyspělých státech Evropy. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 167)

Problém nového zakotvení otázek, týkajících se obrany státu do právního systému ČR vyvstal hned po jejím vzniku v roce 1993. I přes úvahy o uvedení této problematiky do „základního zákona“ – Ústavy České republiky, byla zvolena cesta přijetí samostatného ústavního zákona, který by definoval možné jak vnější, tak i vnitřní ohrožení státu a přizpůsobit tak legislativu České republiky Evropské unii, Severoatlantické alianci a schválené Národní obranné strategii. Několikaletá snaha vyvrcholila **dne 22. dubna 1998 schválením ústavního zákona č. 110 o bezpečnosti České republiky**. Zákonem vymezuje základní povinnosti státu v různých mimořádných situacích, mezi které patří také ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot. Významným ustanovením zákona je také zřízení Bezpečnostní rady státu. Přijatý ústavní zákon, přestože je výsledkem politického konsenzu parlamentních stran, podstatně přiblížil legislativu v bezpečnostní oblasti vyspělým demokratickým státům. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 167)

V kontinuitě na výše uvedený ústavní zákon přijala vláda ČR **dne 10. června 1998 usnesení č. 391 o Bezpečnostní radě státu a o plánování opatření k zajištění bezpečnosti České republiky**, kterým (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 167):

- stanoví další členy Bezpečnostní rady státu,

- zřizuje výbor pro obranné plánování a výbor pro civilní nouzové plánování jako stálé pracovní orgány této rady,
- schvaluje jednací řád rady a obou zmíněných výborů.

Základním koncepčním dokumentem bezpečnostní politiky státu je Bezpečnostní strategie České republiky schválená vládou dne 17. února 1999. Identifikuje zájmy České republiky, obecná bezpečnostní rizika a z nich vyplývající hrozby pro Českou republiku. Vymezuje dlouhodobé záměry a opatření, jejímž cílem je zajištění podmínek pro mírový vývoj a hospodářskou prosperitu České republiky a zabezpečení jejich obyvatel před vnějšími i vnitřními riziky a hrozbami. Vychází z komplexního pojetí bezpečnosti, jehož základním rysem je vědomí propojenosti a vzájemné závislosti roviny politické, vojenské, hospodářské a oblasti vnitřního pořádku a ochrany obyvatel. Opírá se o identifikované zájmy, jakož i o mezinárodní smluvní a politické principy a závazky České republiky. Respektuje Ústavu, Listinu základních práv a svobod a právní řád České republiky. Základní principy zajištění bezpečnosti České republiky v jednotlivých oblastech jsou dále rozpracovány v navazujících koncepčních dokumentech. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 167)

Z bezpečnostní strategie České republiky vychází Vojenská strategie České republiky, schválená vládou dne 29. března 1999. Shrnuje souhrn principů a zásad souvisejících se zajištěním bezpečnosti státu, včetně odvrácení případné vojenské hrozby nebo vojenské agrese. Deklaruje jak zásadní odhodlání bránit za jakýchkoliv okolností stát, tak i podíl ČR na zajišťování kolektivní obrany Aliance a zajišťování mezinárodní bezpečnosti. Definiuje v nově vzniklých podmínkách členství ČR v NATO zásady přípravy ozbrojených sil k činnostem v krizových situacích. Na základě analýzy vojenskopolitické situace, existujících bezpečnostních rizik a z nich vyplývajících hrozeb pro bezpečnost státu, historických zkušeností, obranných priorit, vyhodnocených cílů a časového horizontu případného vojenského ohrožení, technologického pokroku v oblasti vzniku nových prostředků boje a předpokládaných způsobů vedení války, ustanovení mezinárodních smluv, dohod a aktů a ekonomických možností státu stanovuje základní úkoly a způsoby použití ozbrojených sil ČR a priority jejich výstavby a přípravy s ohledem na společné působení s ozbrojenými silami spojenců NATO. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 167-168)

Dodatkem usnesení vlády ČR ze dne 20. ledna 1999 č. 53 bylo stanoveno do 30. dubna 1999 předložit vládě návrh zákona o krizovém řízení a o integrovaném záchranném

systemu, jehož součástí je návrh právní úpravy civilní ochrany a novelizace zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon, k jehož schválení parlamentem do konce roku 1999 nedošlo, stanoví orgány krizového řízení a integrovaného záchranného systému a jejich působnost, krizová opatření, zabezpečování ochrany obyvatelstva, civilní ochrany a práva a povinnosti osob ve vztahu k mimořádným a krizovým situacím. Text návrhu zákona je rozdělen do tří částí, které jsou dále členěny na hlavy a díly a celkem do 77 paragrafů. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 168)

Civilní nouzové plánování

Pojetí civilní nouzové plánování byl do našeho právního řádu poprvé zaveden v souvislosti s **usnesením vlády ze dne 26. března 1997 č. 177**, kterým byla schválena Národní obranná strategie ČR. Podle tohoto dokumentu se při plánování obrany státu řeší také i civilní nouzové plánování jako jeden z hlavních úkolů obrany v mírovém období. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 168)

Podle usnesení vlády ze dne 12. listopadu 1997 č. 710 ke koncepci zabezpečení úkolů civilní ochrany, je civilní nouzové plánování chápáno jako souhrn opatření, činností a vazeb směřujících k (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 168):

- ochraně a záchraně obyvatelstva v krizových situacích,
- ochraně a záchraně majetku v krizových situacích,
- zachování nejdůležitějších součástí infrastruktury společnosti,
- podpoře vojenské obrany státu.

V souladu s Bezpečnostní strategií České republiky, schválenou vládou dne 17. února 1999, je civilní nouzové plánování součástí **nevojenské** obrany v situacích, kdy oproti předpokládanému mírovému rozsahu připravených opatření dochází k významnému zvýšení rozsahu a ničivost činností ohrožujících bezpečnost státu a zároveň k podstatnému snížení výkonných kapacit státních orgánů, orgánů územní samosprávy, ozbrojených bezpečnostních, záchranných a havarijních sborů a služeb a také produkčních schopností národního hospodářství. Souhrn opatření civilního nouzového plánování předpokládá komplexní připravenost na rozsáhlé živelní katastrofy (pohromy), mimořádné průmyslové a ekologické havárie a další nevojenská ohrožení. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 168)

V dnešní době civilní nouzové plánování chápeme jako Plánování opatření k zajištění ochrany obyvatelstva a ekonomiky, ochrany kritické infrastruktury včetně zabezpečení opatření pro případ radiální havárie, preventivních opatření proti použití ZHN včetně řešení odstraňování následků jejich použití a sladění požadavků na civilní zdroje, které jsou nezbytné pro zajištění bezpečnosti České republiky. (URL₅)

V rámci NATO je civilní nouzové plánování chápáno jako součást systému obranného plánování NATO zaměřená na zajišťování civilních zdrojů a ochranu obyvatelstva. (URL₄) Na národní úrovni je doplněno podle specifických místních podmínek o:

- ochranu ekonomiky,
- zajištění funkčnosti veřejné správy,
- vnitřní bezpečnosti,
- veřejného pořádku apod.

Civilní nouzové plánování, jehož obsahem jsou následující oblasti:

- podpora předcházení krizových situací ve fázi prevence,
- podpora a spolupráce s ozbrojenými silami v době míru, během krize a v době války při plnění jejich úkolů, včetně zabezpečení mobilizačních dodávek,
- zabezpečení plnění úkolů ozbrojených bezpečnostních sil, záchranných sborů a havarijních služeb,
- zabezpečení funkčnosti státní správy v krizových situacích,
- podpora a ochrana obyvatelstva během krize, včetně zajištění uspokojování základních potřeb,
- zabezpečení přijatelné úrovně společenského a hospodářského života v době krize,
- komunikace a účinná spolupráce s členskými státy NATO.

Převod záchranných a výcvikových základů civilní ochrany k Armádě České republiky

V kontinuitě na Vojenskou strategii České republiky, schválenou vládou ČR dne 29. března 1999, která počítá s existencí vojenských záchranných útvarů v rámci sil územní obrany, předurčených k plnění humanitárních úkolů, jejichž cílem je chránit obyvatelstvo před nebezpečím, ohrožujícím životy, zdraví a majetkové hodnoty a podle

harmonogramu, obsaženého v příloze usnesení vlády ČR ze dne 20. ledna 1999 č. 53 zůstaly záchranné a výcvikové základny civilní ochrany v rezortu Ministerstva obrany a byly k 1. lednu 2000 převedeny z působnosti Hlavního úřadu civilní ochrany do působnosti Armády České republiky. Podřízenost záchranných a výcvikových základen civilní ochrany Velitelství sil územní obrany začínala dnem 1. ledna 2000. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 170)

Převod civilní ochrany k Ministerstvu vnitra

Časový horizont převedení výkonu státní správy ve věcech civilní ochrany byl stanoven usnesením vlády **č. 53 ze dne 20. ledna 1999 o harmonogramu pro zabezpečení převodu výkonu státní správy ve věcech civilní ochrany z působnosti Ministerstva obrany do působnosti Ministerstva vnitra**. Konečný termín tohoto harmonogramu 1. leden 2000, kdy se počítalo se změnou rezortní příslušnosti civilní ochrany, nebyl dodržen. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 170)

Základní předpoklad převodu civilní ochrany přijetí její právní úpravy a novelizace zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, které měly být provedeny zákonem o krizovém řízení a integrovaném záchranném systému – nebyla v roce 1999 splněna. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 170-171)

Nová organizační struktura k zabezpečení výkonu státní správy ve věcech civilní ochrany a její včlenění do Ministerstva vnitra spočívaly v začlenění stávající části Hlavního úřadu civilní ochrany včetně tzv. regionálních pracovišť a zařízení do Hasičského záchranného sboru ČR, který s platností zákona o krizovém řízení a integrovaném záchranném systému měl být přejmenován na Záchranný sbor ČR, se v roce 2000 ale neuskutečnila. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 171)

Došlo k přijetí zákona č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů. (viz předešlá kapitola 2.1 Integrovaný záchranný systém, str. 11)

Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému zavádí do našeho právního řádu pojem **ochrana obyvatelstva**. Podle § 2 písm. e tohoto zákona se ochranou obyvatelstva rozumí plnění úkolů civilní ochrany, zejména varování, evakuace ukrytí a nouzové přežití obyvatelstva a dalšího opatření k zabezpečení ochrany jeho života,

zdraví a majetku s odvoláním na čl. 61 Dodatkového protokolu k ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů. Dnem 1. ledna 2001 bylo v rezortu Ministerstva vnitra **vytvořeno generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky**, které řídí hasičské záchranné sbory krajů a zřizuje vzdělávací, technická a účelová zařízení. Do jeho struktur a do hasičských záchranných sborů krajů integrovaly pevné struktury Hlavního úřadu **Civilní ochrany ČR a jeho podřízených součástí**. (Šilhánek, Dvořák, 2003, str. 172)

6. ZÁVĚR

Cílem práce bylo popsat historii civilní ochrany (obrany) a současný stav civilní ochrany obyvatelstva na našem území.

Popis byl proveden u každé jednotlivé etapy civilní ochrany před druhou světovou válkou, po válce, za socialismu, za Československé federativní republiky a v době samostatné České republiky až po současnost.

V období 1935 – 1938 znázorňovala civilní protiletěcká ochrana dosavadní jedinou historickou etapu existence ochrany obyvatelstva v podmínkách opravdového tržního hospodářství.

Poválečné období 1945 – 1951 se vyznačuje likvidací civilní protiletěcké ochrany do roku 1948 a snahou o její znovuvybudování po tomto datu.

Z období 1951 – 1957 je zachycen vznik civilní obrany a její výstavba v duchu socialistického státu pod přímým vlivem tehdejšího Sovětského svazu se zaměřením na ochranu proti konvenčním zbraním v případě ozbrojeného konfliktu.

V období 1958 – 1975 jsou popsány úkoly a opatření civilní obrany spojené s ochranou obyvatelstva a národního hospodářství proti použití zbraní hromadného ničení v případě ozbrojeného konfliktu. Do řízení civilní obrany se promítly změny ve státoprávním uspořádání země v roce 1968.

V letech 1975 – 1989 došlo k přechodu civilní obrany z rezortu federálního Ministerstva vnitra k rezortu federálního Ministerstva obrany, který byl charakteristický novou koncepcí ochrany obyvatelstva a snahou legalizovat činnost civilní obrany při přírodních katastrofách a průmyslových haváriích v období míru.

V části zabývající se obdobím Československé federativní republiky byla popsána činnost a koncepce civilní obrany.

V období vzniku samostatné České republiky po současnost se práce zabývá množstvím systémových, organizačních a legislativních změn a také změnou názvu. Nejprve se od roku 1993 hovoří o civilní ochraně a poté v roce 2000 dochází ke změně a nadále se užívá termín ochrana obyvatelstva, která spadá pod Ministerstvo vnitra a je legislativně řešena zejména Zákonem č.239/2000 Sb. o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů. Ochrana obyvatelstva dále plní úkoly civilní ochrany dle Ženevských úmluv.

Informace k Bakalářské práci byly čerpány jen z omezeného množství knih a publikací, které jsou k dispozici. Na tomto místě je třeba upozornit na to, že je velká škoda, že tak zajímavé historické téma není lépe zpracované a častěji publikované. Dále bylo čerpáno z internetových zdrojů a v rámci badatelské činnosti byla uskutečněna návštěva Muzea Policie České republiky, které se nachází v areálu bývalého kláštera v Praze - Karlově (Ke Karlovu 453), kde je vystavena spousta nádherných historických exemplářů, které se staly inspirací pro tuto práci.

V úvodní části bylo zmíněno, co je to IZS, jaké jsou jeho složky. Dále byly popsány důležité současné a historické legislativní normy civilní ochrany (obraný).

Téma bakalářské práce bylo zvoleno hlavně kvůli tomu, že by měla být zvyšována potřeba veřejnosti dozvědět se více o historii civilní ochrany, protože civilní ochrana (ochrana obyvatelstva) vždy byla a je důležitou oblastí. Chránit bezmocné a nevinné lidi před katastrofami a nelehkými situacemi je velice důležité a správné, proto by mělo být přijato ponaučení z historie této problematiky a vzat příklad pro budoucnost. Společnost by neměla zapomínat na události, které se staly, ani se nechat ukolébat tím, že jí nic nehrozí a že už se nemůže nic přihodit. Právě naopak, je nutné se připravovat na těžká období, která v blízké, či vzdálenější budoucnosti mohou nastat.

7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

7.1 Bibliografické citace

- [1] FIALA, Miloš a Josef VILÁŠEK. *Vybrané kapitoly z ochrany obyvatelstva*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1856-2.
- [2] LINHART, Petr a Bohumil ŠILHÁNEK. *Ochrana obyvatelstva v Evropě*. Praha: Ministerstvo vnitra – generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2005. ISBN 80-86640-55-8.
- [3] LINHART, Petr. *Některé otázky ochrany společnosti*. Praha: Ministerstvo vnitra - generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2005. ISBN 80-86640-43-4.
- [4] ŠILHÁNEK, Bohumil a Josef DVORÁK. *Stručná historie ochrany obyvatelstva v našich podmínkách*. Praha: Ministerstvo vnitra - generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2003. ISBN 80-86640-12-4.
- [5] VILÁŠEK, Josef a Ivan GERHÁT. *Příprava občanů k obraně státu*. Praha: Falešník Ondřej Ing. - FALON, 2017. ISBN 9788087432242.
- [6] VILÁŠEK, Josef a Jan FUS. *Krizové řízení v ČR na počátku 21. století*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2170-8.
- [7] VILÁŠEK, Josef, Miloš FIALA a David VONDRÁŠEK. *Integrovaný záchranný systém ČR na počátku 21. století*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2477-8.
- [8] VÍŠEK, Jiří. *Ochrana civilního obyvatelstva v globálním měřítku*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2013. ISBN 978-80-7452-030-3.

7.2 Legislativa

- [1] Zákon č. 92/1949 Sb., týkající se branného zákona
- [2] Zákon č. 82/1935 Sb., o ochraně a obraně proti leteckým útokům
- [3] Zákon č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků
- [4] Zákon č. 73/1973 Sb., o obranné výchově

- [5] Zákon č. 62/1950 Sb., o ochraně před požáry a jinými živelnými pohromami
- [6] Zákon č. 423/1992 Sb., oznámení federálního ministerstva dopravy o vydání výnosu, kterým se mění a doplňuje výnos o Předpisu L 8 Letová způsobilost letadel - Mezinárodní požadavky ICAO
- [7] Zákon č. 40/1961 Sb., o obraně Československé socialistické republiky
- [8] Zákon č. 40/1961 Sb., o obraně Československé socialistické republiky
- [9] Zákon č. 374/2011 Sb., o zdravotnické záchranné službě
- [10] Zákon č. 320/2015 Sb., o Hasičském záchranném sboru České republiky a o změně některých zákonů
- [11] Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii české republiky
- [12] Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky
- [13] Zákon č. 241/2000 Sb. o hospodářských opatřeních pro krizové stavy a o změně některých souvisejících zákonů
- [14] Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů
- [15] Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů
- [16] Zákon č. 21/1993 Sb., zákon České národní rady, kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky, ve znění pozdějších předpisů, a kterým se provádějí další opatření v soustavě ústředních orgánů státní správy České republiky
- [17] Zákon č. 184/1937 Sb., o branné výchově,
- [18] Zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně
- [19] Zákon č. 133/1970 Sb., o působnosti federálních ministerstev
- [20] Zákon č. 131/1936 Sb., o obraně státu
- [21] Vyhláška č. 380/2002 Sb., k přípravě a provádění úkolů ochrany obyvatelstva
- [22] Vyhláška č. 247/2001 Sb., o organizaci a činnosti jednotek požární ochrany
- [23] Vládní nařízení č. 51/1936 Sb., o organizaci policejní správy a služby

- [24] Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o Československé federaci
- [25] Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky
- [26] Ústavní zákon č. 10/1969 Sb., o Radě obrany státu
- [27] Usnesení vlády č. 710/1997 Sb., ke koncepci zabezpečení úkolů civilní ochrany
- [28] Usnesení vlády č. 49/1958 Sb., o civilní obraně Republiky československé
- [29] Usnesení vlády č. 391/1998 Sb., o Bezpečnostní radě státu a o plánování opatření k zajištění bezpečnosti České republiky
- [30] Usnesení č 49/1958 Sb., o civilní obraně Republiky československé
- [31] Opatření č. 17/1976 Sb., zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění, kterým se mění a doplňuje zákon o obraně Československé socialistické republiky, zákon o působnosti federálních ministerstev a zákon o branné výchově
- [32] Nařízení vlády č. 463/2000 Sb., o stanovení pravidel zapojování do mezinárodních záchranných operací, poskytování a přijímání humanitární pomoci a náhrad výdajů vynakládaných právníckými osobami a podnikajícími fyzickými osobami na ochranu obyvatelstva

7.3 Internetové zdroje

URL₁: <https://www.hzscr.cz/clanek/pravni-predpisy-v-oblasti-ochrany-obyvatelstva.aspx> [15. 3.2019]

URL₂: <http://www.moravskatrebova.cz/cs/mesto/bezpecnost-ve-meste/krizove-rizeni/ochrana-obyvatelstva.html> [15. 3.2019]

URL₃: <https://www.euroskop.cz/566/sekce/ceska-republika> [16. 3.2019]

URL₄: <https://www.mvcr.cz/clanek/civilni-nouzove-planovani.aspx> [16. 3.2019]

URL₅: https://moodle.unob.cz/pluginfile.php/27789/mod_resource/content/1/logistika_bezpecnost5.pdf [16. 3.2019]

7.4 Diplomové a jiné závěrečné práce

- [1] NEČEDA, Ondřej. *Krizové plánování a jeho produkty*. Praha, 2019. Seminární práce. Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu. Technické a úpolové sporty. Vedoucí práce Vilášek Josef.
- [2] PIŠ, Jindřich. *Vývoj a současný stav ochrany obyvatelstva na území České republiky*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu. Technické a úpolové sporty. Vedoucí práce Fiala Miloš.
- [3] VOLNÝ, Ondřej. *Analýza činnosti dobrovolných hasičských sborů v regionu Opava*. Praha, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu. Technické a úpolové sporty. Vedoucí práce Fiala Miloš.

8. OBRÁZKY

Obrázek č. 1: Organizační schéma Policie České republiky

Obrázek č. 2: Československá maska FM1-A

Obrázek č. 3: Ochranná maska CO-1

Obrázek č. 4: Dětská ochranná maska DM-1

Obrázek č. 5: Civilní ochranná maska CM-3

Obrázek č. 6: Ochranná maska M-52

Obrázek č. 7: Organizační schéma pluku civilní obrany

Obrázek č. 8: Civilní ochranná maska CM-4, dětský ochranný vak DV-75, dětská kazajka